

VAUHTIA JA VILLEJÄ TILANTEITA

Haastavasti käyttäytyvän lapsen kodin arki vanhempien kuvaamana

Minna Kohvakka

Opinnäytetyö
Marraskuu 2008

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**

Sosiaali- ja terveysala

Tekijä(t) Minna Kohvakka	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 83 s.	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi VAUHTIA JA VILLEJÄ TILANTEITA Haastavasti käyttäytyvän lapsen kodin arki vanhempien kuvaamana		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Vesa Kuhanen		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Lapsen haastava käyttäytyminen näkyy poikkeuksellisenä koettuna käyttäytymisenä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Lapsen haastava käytös voi olla esim. aggressiivista, vetäytyvää tai levotonta ja se aiheuttaa vanhemmille ongelmia kasvatustyössä. Haastava käytös voi johtua jostain neurologisesta ongelmasta, kuten autismin kirjon oireyhtymästä, ADHD:sta tai psykiatrisesta ongelmasta kuten esimerkiksi masennuksesta. Lapsella esiintyvä haastava käyttäytyminen vaikuttaa ratkaisevasti perheen arjen sujumiseen, koska perhe joutuu monesti tekemään muutoksia arkirutiineissaan. Lapsi asettaa perheelle uusia vaatimuksia, joihin perheen täytyy mukautua (Määttä 1999, 81-82.) Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaista on haastavasti käyttäytyvän lapsen kodin arki sekä miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy kotona, miten siihen vastataan ja miten se vaikuttaa perheessä vallitsevaan ilmapiiriin sekä vanhempien jaksamiseen. Tavoitteena oli löytää perheiden käyttämiä arjen selviytymiskeinoja ja tarkastella vanhempien vastuun jakautumista kotona. Tutkimus oli laadullinen. Kohdejoukkona tutkimuksessa oli kuusi perhettä, joissa on lapsi, jolla esiintyy haastavaa käyttäytymistä. Tutkimusmenetelminä käytettiin kyselylomaketta ja haastattelua. Kyselylomakkeeseen vastasi kuusi äitiä ja kaksi isää ja haastatteluihin osallistui kolme äitiä. Vanhempien vastauksista nousi esiin arjen kuormittavuus, joka vähensi perheen sosiaalisia suhteita muihin ihmisiin sekä kiristi vanhempien hermoja aiheuttaen riitoja kotona. Vanhemmat kuvasivat lapsen haastavan käyttäytymisen näkyvän kotona mm. tottelemattomuutena, aggressiivisuutena ja yllättävinä mielialojen muutoksina. Osa vanhemmista koki tarvitsevansa enemmän tukea arjen sujumiselle. Perheiden arkea helpottavia selviytymiskeinoja löytyi useita, mutta vanhempien omaa jaksamista tukevia tekijöitä vähemmän. Jatkotutkimusehdotuksenani on tutkia lisää perheiden arjen selviytymiskeinoja ja niiden löytämistä perheissä, joissa on haastavasti käyttäytyvä lapsi. Toinen ehdotus olisi tutkia, miten lapsen haastava käyttäytyminen on vaikuttanut vanhempien väliseen suhteeseen pitkällä aikavälillä. Onko se yhdistänyt vai erottanut heitä toisistaan?		
Avainsanat (asiasanat) haastava käyttäytyminen, vanhemmuus, arki, ADHD, psyykkiset häiriöt, oppimisvaikeudet		
Muut tiedot		

Date

28.11.2008

Author(s) Minna Kohvakka	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 83 p.	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title SPEED AND WILD SITUATIONS Challenging behaving child's home life describing by parents		
Degree Programme The Degree Programme in Social Work		
Tutor(s) Vesa Kuhanen		
Assigned by		
Abstract Child's challenging behavior is seen as exceptional behavior in social interaction. Child's behavior can be aggressive, withdraw or anxious and it causes problems to parents in upbringing work. Challenging behavior may originate in some neurology problem like autism, ADHD or psychiatric problem like depression. Child's challenging behavior influences family's everyday life decisively, because family has to make modifications very often to their routines. The child makes new demands on his family and they have to adjust to the situation (Määttä 1999, 81-82.) The function of this research was to solve how is it like in challenging child's home life and how this child's behavior shows at home. How do parents respond to child's behavior and how does it affect to atmosphere of the family and parent's feelings. The function was also to find out family's methods to cope with everyday life and look how responsibility divides between parents. This was the qualitative research. The target group in this research was six families which have a challenging behaving child. As the research methods were used question form and an interview. Six mothers and two fathers have answered to question form. Three mothers took part in interviews. The answers brought up the saddle with too much work. It reduced family's social relationships to other people and was nerve racking causing quarrels at home. The parents described their child's behavior for example like they are disobedient, aggressive and their mood changes very quickly. Some of the parents felt that they'd need more support in everyday life. They had many facilitated methods in their home that helped with their child but they hadn't so many methods to help their own management. In future it would be important to research more of family's everyday life's management methods and help parents to find them. It would also be interesting to research how challenging behaving child has affected to parents relationship in long term. Has it connected or separated them?		
Keywords challenging behavior, parenthood, everyday life, ADHD, psychic disorder, learning difficulties		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	3
2 HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN.....	4
2.1 MIKÄ VOI AIHEUTTAA HAASTAVAA KÄYTÖSTÄ?	6
2.1.1 Psyykkiset häiriöt	7
2.1.2 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö eli ADHD.....	8
2.1.3 Oppimisvaikeudet.....	9
2.2 HAASTAVAAN KÄYTTÄYTYMISEEN PUUTTUMINEN	10
3 VANHEMMUUS JA ARJESSA ELÄMINEN	13
3.1 VANHEMMUUDEN MERKITYS.....	13
3.2 VASTUUNKANTAMINEN LAPSEN KASVATUKSESTA	14
3.3 LAPSEN KASVUN PERUSTANA PERHEEN ARKI	14
3.4 VUOROVAIKUTUS PERHEENJÄSENTEN KESKEN	16
3.5 VANHEMPIEN ANTAMAN PALAUTTEEN JA ITSETUNNON MERKITYS	17
3.6 OPETTAMINEN, RAJOITTAMINEN JA ERILAISUUDEN HUOMIOIMINEN	18
3.6.1 Syy-seuraussuhteiden opettaminen.....	18
3.6.2 Tunteiden käsittely ja rajojen asettaminen.....	18
3.6.3 Temperamenttierojen huomioiminen.....	20
3.7 LAPSELLE AIKUISENA OLEMINEN	20
3.8 ARJEN PAINEESSA	21
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄ.....	22
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
5.1 LAADULLINEN ELI KVALITATIIVINEN TUTKIMUS JA TAPAUSTUTKIMUS	25
5.2 AINEISTONKERUUMENETELMÄ	26
5.2.1 Kysely	26
5.2.2 Haastattelu	27
5.3 AINEISTON ANALYYSI	29
5.3.1 Teema- analyysi	30
5.3.2 Tyypittely	30
6 TULOKSET	31
6.1 PERHEEN ARKEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT.....	32
6.2 TEHTÄVIEN JAKAUTUMINEN ARJESSA	40
6.3 HAASTATTELUT	45
6.3.1 Diagnoosin merkitys.....	45
6.3.2 Arjen sujuminen	46
6.3.3 Lapsen tarvitsema tuki vanhemmilta	49
6.3.4 Huonoon käytökseen puuttuminen.....	51
6.3.5 Vastuun jakautuminen perheessä	51
6.3.6 Lääkitys	52
6.3.7 Tulevaisuuden odotukset	53
7 PÄÄTELMÄT.....	54
7.1 KESKEISET JOHTOPÄÄTÖKSET TULOISTA.....	55
7.2 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS	57
7.3 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI.....	60
7.3.1 Omaa pohdintaa LATO-ryhmän merkityksestä sekä vertaistuen saamisesta	63
LÄHTEET.....	67
LIITTEET	70
LIITE 1.....	70
LIITE 2.....	76

LIITE 3.....79

LIITE 4.....82

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni lähteä tutkimaan perheiden, joissa lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä, arjessa selviytymistä, lähti omasta perhetilanteestani. Itselläni on pian 8-vuotias poika, jolla esiintyy haastavaa käyttäytymistä. Diagnoosina hänellä on ADHD. Tämän vuoksi perheemme arki on toisinaan todella kuluttavaa ja raskasta.

Kun lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä, se vie normaalia enemmän aikaa ja voimavaroja vanhemmilta. Arki muodostuu yleensä muita perheitä työläämmäksi ja kuluttavammaksi. Haluan opinnäytetyölläni osoittaa millaiseksi tällaisen perheen arki saattaa muodostua ja miten se vaikuttaa vanhempien jaksamiseen. Näin muutkin ihmiset saavat käsityksen tällaisen perheen tuntemuksista ja siitä, millaisia haasteita jokapäiväinen arki tuo tullessaan.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää millaista arki on perheessä, jossa on haastavan käytöksen omaava lapsi. Haluan myös selvittää, miten haastava käyttäytyminen näkyy kotona ja miten se vaikuttaa perheessä vallitsevaan ilmapiiriin. Tarkoituksena on myös löytää perheiden käyttämiä arjen selviytymiskeinoja, jos niitä edes on. Arki voi olla hyvin kaoottista ja vaikeaa kun näitä selviytymiskeinoja ei ole. Miten perhe siinä tilanteessa selviytyy? Perheen jaksamisen arviointi on näin ollen myös oleellinen osa tätä työtä. Joissakin perheissä ei arjen pyörittämisessä välttämättä ole niin suuria ongelmia kuin toisissa, vaan ongelmat esiintyvät enemmän koulussa. Tässä työssä tarkastelen nimenomaan kotona esiintyviä haasteita ja siellä käytettyjä selviytymiskeinoja. Tärkeänä osana opinnäytetyötäni haluan myös tietää, miten lasten vanhempien vastuu jakautuu perheessä. Osallistuvatko molemmat vanhemmat yhtä paljon perheen arjen pyörittämiseen ja vastuun kantamiseen vai kaatuuko kaikki vastuu toisen vanhemman harteille.

Tutkimusaineisto kerättiin vanhemmille suunnatulla kyselylomakkeella. Kyselylomake piti sisällään monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Käsittelin aineiston ryhmittelemällä kyselylomakkeiden vastaukset teemoittain. Haastattelin kolmea kyselylomakkeen täyttäneitä vanhempaa. Kahdessa haastattelussa kirjoitin vastaukset kysymyspaperille ja kirjoitin puhtaaksi vastaukset niiden pohjalta. Nauhoitetun haastattelun purin auki litteroimalla sen sanasta sanaan. Kirjoitin haastatteluista saadut tulokset välit-

tömästi ylös. Vertasin vastauksia toisiinsa ja kirjoitin ne kootusti ylös opinnäytetyöni tekstiosuuteen. Teoriaosuuden kirjoitus eteni koko tutkimusprosessin ajan.

Löysin aikaisempaa tutkimustietoa aiheesta melko vähän. Aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista vain muutamasta löytyi niitä asioita, joita itse tässä tutkimuksessa tarkastelin. Perheiden arkea on kyllä jonkin verran tutkittu, mutta ei välttämättä vanhempien näkökulmasta vaan nuorten itsensä kokemana tai arjesta yleensä (Kinnunen 2000., Kinnunen 2006., Hannuksela 2007.). Tutkimukset eivät siis kohdistu niinkään kodissa tapahtuvaan arjen sujumiseen ja vanhempien jaksamiseen, joka oli itselläni tutkimuksen kohteena. Löysin kuitenkin muutaman tutkimuksen, joiden tuloksia saatoin verrata omiini (Peltonen 2007., Reinikainen 2006., Jääskeläinen 2003.).

Teoriaosuuden alussa kerron haastavasta käyttäytymisestä sekä sen esiintymismuodoista ja siihen vaikuttavista syistä. Kerron nimenomaan niistä syistä, jotka ovat tutkimukseni kannalta oleellisia. Seuraavaksi käsittelen arjessa selviytymisen haasteita ja selviytymiskeinoja sekä vanhemmuuden ja perheen merkitystä lapselle. Tarkastelen myös sitä, miten tulisi ohjata ja kasvattaa lasta, jolla esiintyy haastavaa käyttäytymistä.

2 HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN

Haastavalla käyttäytymisellä tarkoitetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa poikkeuksellisen koettua käyttäytymistä (wikipedia 2008). Haastavaa käyttäytymistä voi myös verrata sanoihin käyttäytymisongelma ja ongelmakäyttäytyminen. Revon mukaan haastava käyttäytyminen haastaa ympäristön toimimaan.(Repo, Kehitysvammaisten tukiliitto.)

Haastavan käytöksen tunnistamiseen liittyy kriteereitä, joiden avulla voidaan todeta kyseinen ongelma. Kriteereitä on yhteensä kuusi: 1. Käytös ei vastaa tilannetta tai on sopimatonta henkilön ikään, tilanteeseen ja kehitystasoon nähden. 2. Käytös on vaarallista joko henkilölle itselleen tai muille. 3. Käytös aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia ja rajoittaa henkilön mahdollisuuksia oppia uusia asioita. 4. Käytös vaikeuttaa henkilön toimintaa ja sopeutumista uusissa tilanteissa. 5. Käytös haittaa huomattavasti lähimmäisten

elämänlaatua ja aiheuttaa paineita henkilön kanssa asuville tai työskenteleville. 6. Käytös ei vastaa sosiaalista normistoa. (wikipedia 2008.)

Haastavaan käytökseen tulisi puuttua silloin kun kaksi seuraavaksi mainittua kriteeriä täyttyy lapsen tai nuoren käytöksessä: Käytös ei enää ole sosiaalisten normien mukaan hyväksyttävää kun otetaan huomioon henkilön ikä, kehitys ja kulttuurillinen tausta. Käytös aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä, koulunkäyntimahdollisuuksien menettämistä tai henkilö aiheuttaa huomattavaa vaaraa itselleen tai muille ihmisille. (wikipedia 2008.)

Haastava käytös voi olla esimerkiksi aggressiivista, vetäytyvää tai levotonta. Aikaisemmin haastavasta käytöksestä käytettiin kasvatustieteissä nimityksiä väkivaltainen käytös ja uhmaava käytös. Lapsen haastava käytös aiheuttaa vanhemmille ongelmia kasvatustyössä. Normaalisti lapsen tai nuoren haastavaa käytös liittyy uhmaikään tai puberteettiin. Haastava käytös voi johtua jostain neurologisesta ongelmasta, kuten autismin kirjon oireyhtymästä, ADHD:sta tai psykiatrisesta ongelmasta kuten esimerkiksi masennuksesta. Myös univaje aiheuttaa lapselle ylivilkkausta ja haastavaa käytöstä. Univajeen aiheuttajana taas voi olla jokin neuropsykiatrinen oire. (wikipedia 2008.)

Laine (2005) jakaa käyttäytymisongelmat käytösongelmiin ja persoonallisuuteen liittyviin ongelmiin. Käytösongelmien oireet suuntautuvat ympäristöä vastaan ja ovat helposti ulkopuolisen havaittavissa. Tällaisia ovat muun muassa tottelemattomuus, aggressiivisuus, työrauhahäiriöt ja sääntöjen rikkominen. Persoonallisuuteen liittyvät käyttäytymisongelmat eroavat edellisistä siinä, että niitä on ulkopuolisen vaikea tunnistaa oireiden suuntautuessa tavallisesti itseen. Tällainen ihminen kärsii usein peloista, yksinäisyydestä, ahdistuneisuudesta, masentuneisuudesta sekä tunneilmaisuvaikeuksista. Käyttäytyminen voi olla joko aggressiivista ja häiritsevää tai passiivista, masentunutta ja välinpitämätöntä. Myös psykosomaattisia oireita (päänsärkyä, vatsakipuja) sekä keskittymisvaikeuksia voi esiintyä. Tunteiden ilmaisu saattaa myös olla vaikeaa, joka vaikuttaa henkilön itsetuntemukseen. Itsetunnon ollessa heikko myös osallistuminen kodin ulkopuolella on rajoittunutta, jolloin virikkeiden ja uusien kokemusten määrä on erittäin vähäistä. Näin muodostuu helposti kehä, jossa heikkoa itsetuntoa seuraa tietynlainen käyttäytyminen. Se aiheuttaa edelleen itsetunnon heikentymistä ja alemmuudentunteita. Näiden ominaisuuksien seurauksena ihminen ei uskalla käyttää omaa luovuuttaan ja ottaa riskejä, joka vähentää myös onnistumisenkokemuksia. (Laine 2005, 48.)

2.1 MIKÄ VOI AIHEUTTAA HAASTAVAA KÄYTÖSTÄ?

Revon mukaan haastavan käyttäytymisen taustalla voi olla vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa ja ilmaisemisessa, jolloin ne tulevat esiin toiminnan kautta. Kyseessä voi olla myös jokin somaattinen vaiva kuten esimerkiksi nälkä, joka johtaa verensokerin laskemiseen. Ongelmallisen käyttäytymisen taustalla saattaa olla myös väärin opittu käyttäytymismalli, jossa ratkaisuna Repo mainitsee hyväksyttävien huomionhakutapojen ja vuorovaikutuksen opettelemisen. Lapsi on ehkä oppinut saavansa tahtonsa läpi huutamalla ja riehumalla, joiden sijaan täytyy opetella uudet menettelytavat. (Repo, Kehitysvammaisten tukiliitto.)

Repo nostaa esille aististimulaation merkityksen haastavalle käyttäytymiselle, jolloin henkilö tarvitsee tietynlaisia aistiärsyksiä tunteekseen konkreettisesti olevansa olemassa. Hän ehdottaa ratkaisuksi mielekkään tekemisen ja virikkeiden tarjoamisen sekä ympäristön aistiärsykkeiden rajaamisen. (Repo, Kehitysvammaisten tukiliitto.) Ayres (2008) on tutkinut sensorista integraatiota sekä siinä esiintyvän häiriön vaikutusta lapseen. Sensorisen integraation häiriöllä (SI-häiriö) tarkoitetaan aivotoiminnan epäjohdonmukaisuutta ja häiriötä, joka vaikeuttaa aistitiedon integraatiota eli yhdistymistä aivoissa (Ayres 2008, 336). Aivot eivät siis jäsennä aisti-impulssien virtaa niin, että ihminen saisi tarkkaa tietoa omasta kehostaan ja ympäristöstään. Aivojen käsitellessä aistitietoa normaalia huonommin, kehon toimintakaan ei ole tehokasta. Lapsen itseluottamus on puutteellista, oppiminen on vaikeaa ja normaalielämän vaatimusten ja stressinsietokyky ovat heikkoja. (Ayres 2008, 87.) Näkyvimmiksi SI-häiriön oireiksi Ayres (2008) mainitsee yliaktiivisuuden ja heikon keskittymiskyvyn, käytösongelmat, puheen ja kielen kehityksen viiveet, lihasjänteiden ja koordinaation vaikeudet sekä oppimisvaikeudet (Ayres 2008, 94-96). Ayres (2008) mainitsee viisi asiaa, jotka vanhemmat voivat tehdä SI-häiriöstä kärsivän lapsensa auttamiseksi: tunnistaa ongelman, joka auttaa tietämään lapsen tarpeet, tukea lapsen itsetuntoa, järjestää elinympäristö lapselle sopivaksi, opettaa lasta leikkimään sekä hakea asiantuntija-apua. (Ayres 2008. 244.)

Kemppainen (2000) korostaa tunne-elämän kehittymisen tärkeyttä. Hänen mukaansa tunnekasvatuksella on keskeinen merkitys lapsen kasvuprosessissa. Sen avulla lapsi oppii tunne- ja empatiantaitoja, jotka auttavat esimerkiksi sosiaalisten ristiriitatilanteiden

ratkaisemisessa ja yksinäisyydestä selviämisessä. Jos lapsi ei ole oppinut näyttämään esimerkiksi suuttumuksen ja vihan tunteitaan, saattavat patoutumat purkautua jossain vaiheessa poikkeuksellisen vahvan raivoamisen muodossa. (Kemppainen 2000, 2-6.) Jos lapsen tai nuoren tunne-elämän kehitys on pysähtynyt, se aiheuttaa erilaisia tunne-elämän vaurioita, esimerkiksi tunne-elämän persoonallisuuden häiriön. Tällöin tunteet ottavat ylliotteen, jonka seurauksena muodostuu usein heikko itsehallinta. Se näkyy lapsessa tai nuoressa joko aggressiivisuutena ja impulsiivisuutena tai sulkeutuneisuutena. (Kemppainen 2000,14.)

Haastavan käyttäytymisen taustalla voi olla myös monia muita tekijöitä. Keskityin tarkastelemaan työssäni lähinnä niitä, joita esiintyi tutkimuksen kohteena olevien perheiden lapsilla. Siksi rajasin nämä tekijät psyykkisiin häiriöihin, aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöön sekä oppimisvaikeuksiin.

2.1.1 Psyykkiset häiriöt

Lapsista noin 10 – 25%:lla esiintyy psyykkisiä häiriöitä tai niiden oireita. Lapsen psyykkisestä häiriöstä puhutaan silloin, kun on kyse tämän pitkäaikaisesta tunne-elämän tai käyttäytymisen ongelmasta, jonka vaikutukset näkyvät sosiaalisina tai perheensisäisinä ongelmina. (Tainio 2001, 206 - 211.) Yleisiä psyykkisiä ongelmia esikoulu- ja kouluikäisillä lapsilla, varsinkin pojilla, ovat impulsiivisuus, aggressiivisuus ja levottomuus. Myös motoriikassa, koordinaatiossa ja hahmotuksessa voi olla vaikeuksia. Puheenkehityksessä voi esiintyä viivästyneisyyttä ja toisinaan taustalla voi olla myös dysfasia (puheen tuottamisen ja/tai ymmärtämisen erityisvaikeus). (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 179.) Tyypillistä epäsosiaaliselle käytöshäiriölle on muun muassa toisten lasten kiusaaminen, valehtelu ja piittaamattomuus säännöistä. Joskus lapsi ei kykene lainkaan tuntemaan mielipahaa teoistaan tai katumaan niitä, joka heikentää lapsen ennustetta tulevaisuuteen. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 181.) Sinkkonen mukaan tunne-elämän häiriöihin (neuroottisiin häiriöihin) kuuluu monia erilaisia oireita ja oireyhtymiä (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 182). Tunne-elämän häiriötilat voivat näkyä esimerkiksi väkivaltaisuuksena, rajattomuutena, pelokkuutena tai neuroottisina tiloina. Ne aiheuttavat kantajalleen ahdistusta ja sisäistä tuskaa, jotka kohdistuvat joko henkilöön itseensä tai ympäristöön. (Kemppainen 2000, 39-40.) Lapsilla ilmenevä psyykinen oireilu on muodoltaan vaihte-

levaa. Se voi liittyä tilapäisiin stressitekijöihin tai lapsen kannalta epäedullisiin kasvuo-
luoihin. Tavallisimpia psyykkisiä häiriöitä lapsilla ovat **masennus, pelot ja ahdistushäiriöt** (kuten koulupelko), **tarkkaavaisuus-hyperaktiivisuushäiriö sekä uhmakkuus- ja käytöshäiriöt.** (Tainio 2001, 206 - 211.)

Koululaisen oireet saattavat näkyä koulumenestyksen heikkenemisenä ja kaverisuhteista ja harrastuksista luopumisena. Lapsi voi olla hyvin välinpitämätön omasta tulevaisuudesta ja turvallisuudestaan sekä käyttäytyä itsetuhoisesti esim. käyttää päihteitä. Muita psyykkisen häiriön oireita ovat mm. levottomuus, erilaiset vaivat kuten päänsärky ja vatsavaivat, mielialamuutokset, raivokohtaukset, aggressiivisuus ja arvaamattomuus. Masennuksen olennaisia piirteitä ovat myös mielialan lasku, mielenkiinnon ja mielihyvän kokemuksen häviäminen. Usein lapsen oppimiskyky ja keskittymiskyky heikkenee ja taidot voivat jopa taantua. Lapsi saattaa olla tavallista väsyneempi ja ärtyneempi eikä harrastukset tai kaverit kiinnosta. Myös ruokahalussa saattaa tapahtua muutoksia. (Puustjärvi 2004.)

2.1.2 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö eli ADHD

ADHD on oireyhtymä, johon kuuluvat tarkkaavaisuuden häiriö, ylivilkkaus sekä impulsiivisuus. Se on neurobiologinen kehityksellinen häiriö, joka johtuu aivojen välittäjäainejärjestelmien poikkeavuuksista ja usein perinnöllisistä tekijöistä. Siihen kuuluu myös muita samanaikaisia toimintahäiriöitä, joihin tarvitaan myös hoitoa. Niitä ovat muun muassa hahmottamisen ja motoriikan vaikeudet, puheen ja kielen kehityksen häiriöt, käyttäytymisen ja tunne-elämän pulmat, toiminnanohjauksen ja oppimisen vaikeudet, aistitiedon käsittelyn pulmat. Tavallisia ovat myös sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat sekä nykimisoireet. (Riikola 2008.)

Yli puolella henkilöistä, joilla on ADHD, esiintyy uhmakkuus- ja käytöshäiriöitä; neljänneksellä taas masennusta ja ahdistuneisuushäiriöitä. ADHD:lla on altistava vaikutus myös traumaperäiselle stressihäiriölle. Riski päihteiden käyttöön on ADHD-nuorilla kolminkertainen muihin nuoriin verrattuna. Psykoottiset häiriöt ja kaksisuuntainen mielialahäiriö ovat harvinaisempia, mutta niiden havaitseminen on todella tärkeää oikeanlaisen hoidon kannalta. (Riikola 2008.)

ADHD voi ilmetä monella tavoin. Oireet on nähtävillä jo lapsuudessa. Pojilla ADHD on yleisempää kuin tytöillä. Lapsella saattaa olla paljon ideoita ja intoa, mutta tehtävien valmiiksi saaminen on hankalaa. Hän saattaa olla väsymätön liikkuja. Ongelmia voi olla kynän käsittelyssä ja tarkkuutta vaativissa tehtävissä. Myös puheen oppiminen voi viivästyä. Toisten lasten kanssa toimiminen voi aiheuttaa hankaluuksia eikä ystävyyssuhteiden ylläpitäminen onnistu. Monet epäonnistumisen tunteet masentavat lasta. ADHD-lapsen on vaikeaa pakottaa itseään keskittymään johonkin, mistä hän ei ole kiinnostunut. Siksi hän saa helposti laiskan, tyhmän tai ilkeän lapsen maineen. (ADHD-liiton-opas, 10-11.)

ADHD:n hoito on yksilöllisesti suunniteltua sisältäen sekä lapseen että hänen ympäristöönsä kohdistuvia tukitoimia. Käyttäytymishoitoa ja vanhempien ohjausta (psykososiaalinen hoito) käytetään alle kouluikäisten ja lieväoireisten ADHD:n hoitoon. Vaikeaoireisen ADHD:n hoitoon käytetään myös lääkehoitoa. Näiden hoitojen yhdistämisellä voidaan lieventää samanaikaisia aggressiivisuus-, käytöshäiriö- ja ahdistusoireita. (Riihola 2008.)

2.1.3 Oppimisvaikeudet

Käytöksen häiriöt voivat johtua myös lapsen oppimisvaikeuksista. Ne voivat turhauttaa lasta, joka haluaisi pystyä samaan kuin muutkin ikätoverinsa. Huomatessaan jäävänsä jälkeen toisista, hän antaa helposti periksi. Oppimisvaikeuksia aiheuttavat muun muassa kielen ja puheen kehityksen häiriöt. Kemppisen mukaan eriasteiset lukivaikeudet ovat lisääntyneet. Hän mainitsee esimerkkinä dysleksian eli kirjoitus- ja lukivaikeus, johon liittyy kömpelyyttä ja esimerkiksi vasemman ja oikean erottamisen vaikeutta. Erilaiset oppimisvaikeudet saavat niistä kärsivän lapsen helposti häiritsemään opetusta, varsinkin jos sitä ei ymmärretä. (Kemppinen 2000, 42-43.) Kemppinen mainitsee myös dyspraksian (motoristen toimintojen koordinaatiohäiriö), jonka seurauksena voi esiintyä motorisia vaikeuksia, oikuttelua, levottomuutta ja hallitsematonta impulsiivisuutta. Lapsella on usein myös huono tasapaino, muista, suuntavaisto sekä heikko keskittymiskyky. (Kemppinen 2000, 39.)

2.2 HAASTAVAAN KÄYTTÄYTYMISEEN PUUTTUMINEN

Vaikka lapsen diagnoosi, esimerkiksi ADHD, selittäisikin lapsen ei-toivotun käyttäytymisen, ei se oikeuta käyttäytymään huonosti (ADHD-liiton opas, 46). Jos lapsen käytös on häntä itseään tai muita ympärillä olevien ihmisten turvallisuutta vaarantavaa, täytyy tähän puuttua välittömästi. Lapsi ei välttämättä pysty voimakkaan tunteenpurkauksen tullessa hillitsemään omia voimiaan tai ajatella selkeästi mitä on tekemässä. Siksi aikuisen on tärkeää pysäyttää lapsi mahdollisimman pian. (Cacciatore 2007, 34.) Kinnunen (1999) toteaa, että toisinaan vanhemmat joutuvat rajoittamaan lasta raivokohtauksen aikana kiinnipitämisen avulla eli fyysisesti rajoittamalla, esimerkiksi ottamalla lapsen tiukasti syliin. Fyysinen rajoittaminen pysäyttää tuhoavan käytöksen ja osoittaa myös lapselle aikuisen välittävän hänestä ja pystyvän huolehtimaan tästä. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 84.)

Aikuisten tunnereaktio lapsen huutaessa ja raivotessa on hyvin yksilöllistä. Joku saattaa kokea oman lapsen tunteet erittäin syvästi kun taas joku toinen ei liikoja tunteile. Aikuisen eläytyessä voimakkaasti esimerkiksi lapsen pettymyksen tunteeseen, joka voi olla lähtöisin vaikkapa ruokailutilanteesta, saattaa johtaa helposti periksi antamiseen ja lapsen lohduttamiseen. Tällöin aikuinen voi kokea tilanteen niin, että lapsi tahallisesti kiusaa aikuista, joka taas voi johtaa koston ja rankaisun kierteseen. (Cacciatore 2007, 34.) Kullberg-Piilola (2000) korostaa tunnerehellisyyden merkitystä. Se perustuu ajatukseen, että lapset saisivat vanhemmiltaan järkevien neuvojen lisäksi myös aitoja tunteita. Lapselle voi olla hämmentävää jos vanhempi on hermostunut häneen, mutta teeskentelee olevansa rauhallinen. Tunnerehellisyyden avulla ihmisten keskinäinen vuorovaikutus paranee ja luottamus lisääntyy. Tunnerehellisyydellä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että vanhempi, joka suuttuu vain harvoin, on huonompi kuin usein suuttuva. Se ei myöskään tarkoita, että aikuinen saa raivota miten haluaa huomioimatta muiden tunteita lainkaan. Tunnerehellisyyden avulla aikuinenkin voi opetella kuulostelemaan omia tunteitaan ja kertoa sen lapselle joko elein, sanoin tai teoin. Lapsia vaivaa jos he näkevät vanhempien salailevan ja piilottelevan asioita. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 37-39.) Lapsen ohjauksella ja kasvatuksella on suuri merkitys, koska juuri niiden avulla vaikutetaan tämän kehitykseen. Lapsi tarvitsee rajoja ja rakkautta, aikaa ja työtä sekä paljon huomiota. Ylivilkas lapsi saa helposti liian paljon kielteistä palautetta osakseen. Näin

ollen lapsen minä-kuvasta tulee negatiivinen, jonka seurauksena itsetunnostakin tulee heikko. Lapsen olisi tärkeää saada onnistumisen kokemuksia ja uskoa itseensä. (ADHD-liiton opas, 46.)

Aikuisen huono itsetunto voi aiheuttaa sen, että lapsi alkaa tuntua isommalta kuin onkaan ja tyrannisoi aikuista huomattaessaan tämän alistuvuuden. Lapsen kiukuttelu ja uhma voi tuntua aikuisesta siltä, että käytös johtuu vanhemman omasta kelpaamattomuudesta ja johtaa pian epätoivoon ja oman kykenemättömyyden korostamiseen. Lapselle tällainen oman vanhemman epätoivo ja voimattomuus aiheuttaa sen, että hän tuntee olevansa yksin ja peloissaan oman aggressiontunteensa kanssa. Lapsi alkaa pelätä yhä enemmän omaa raivoaan huomattaessaan aikuisenkin pelkäävän sitä. Toiset vanhemmista vastaavat lapsen aggressioon omalla aggressiolla. Lapsen ollessa tottelematon ja aggressiivinen, he pitävät tiukkaa kuria. Huomatessaan lapsen käytöksen johtuvan kuitenkin pelosta ja hädästä, tällaisen aikuisen käytös muuttuu ymmärtäväisemmäksi ja hän keskustelee lapsen kanssa kurin pitämisen sijasta. Näin lapsella on rohkeutta vähentää omaa aggressiivisuuttaan ja hän pystyy keskustelemaan ja toimimaan paremmin. (Cacciatore 2007, 34-35.)

Cacciatoren (2007) mukaan lapsi, joka ei pysty ymmärtämään ja käsittelemään omaa kiukkuaan, tarvitsee turvallisen ja rauhallisen aikuisen lähelleen. Lapsi pystyy luottamaan ja kuuntelemaan aikuista kun tämä näyttää omalla käytöksellään tietävänsä ja pärjäävänsä. Varmalla käytöksellään aikuinen voi antaa rauhoittavia vastauksia lapselle, ei siis väkivallan tai ylivallan keinoin. Jos aikuinen menettää malttinsa ja on hyökkäävä tai alistuva, lapsi ei pysty hallitsemaan omia tunteitaan. Hän jatkaa, että lapsen pitäisi voida luottaa, että aikuinen kestää voimakkaatkin tunteenpurkaukset ja on lapsen puolella siitakin huolimatta, etteivät hyväksy lapsen käytöstä. Lapsen pitää voida tuoda esille oma paha mielensä. Tärkeää on neuvotella lapsen kanssa mieltä painavista asioista. Lapsen tulee tietää, ettei aikuinen kiellä vain pahuuttaan ja anna periksi lepsuuttaan milloin mitenkään. Kasvatuksessa on tärkeää muistaa neuvottelu ja valinnanvaihtoehtojen tarjoaminen lapselle. (Cacciatore 2007, 35.)

Lasta ei kannata kasvattaa sanallisesti sillä hetkellä kun tämä raivoaa tai on väsynyt. Tällöin nimittäin lapsi sulkee helposti korvansa ja kuvittelee aikuisen kärsivän hänestä jatkuvasti. Aikuinen ei itsekään pysty olemaan järkevä ja johdonmukainen kasvattaja ol-

lessaan itse väsynyt, vaan lapsi voi huomata aikuisen olevan yhtä hukassa tunteineen kuin itsekin on. Se taas tuntuu lapsesta pelottavalta ja hän voi kokea turvattomuuden tunnetta. Tällainen aikuisen käytös voi aiheuttaa lapsessa sen, että hän testaa yhä uudelleen ja uudelleen kuinka herkästi ja kuinka pitkälle aikuinen menee raivossaan. Toinen mahdollisuus on, että lapsi pelkää aikuista pysäyttäen oman aggressiokasvunsa. Lapsi saattaa kokea ahdistusta riitelevien ihmisten joukossa ja hän pelkää kaikkea riitelyä joutuessaan hakemaan tällöin turvan yksin itsestään. Lapsi tuntee silloin itsensä yksinäiseksi, avuttomaksi ja hylätyksi. (Cacciatore 2007, 35-36.)

Lapsen aggressiivinen käyttäytyminen vaikuttaa yleensä myös kaverisuhteisiin. Siksi onkin tärkeää ohjata tällaista lasta toimimaan muiden kanssa, jotta, jotta hän kokisi onnistumisia sosiaalisissa suhteissa. Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen ehkäisee lapsen riskiä tulla syrjityksi. Siis vaikka lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, mutta hänellä on sen rinnalla myönteistä sosiaalista käyttäytymistä, mahdollisuudet selvitä vaikeuksista on huomattavasti helpompaa ja riski syrjityksi joutumiselle ovat selvästi pienemmät. (Cacciatore 2007, 42.)

Kemppinen (2000) korostaa varhaisen puuttumisen merkitystä. Viranomaisten ja lapsen tai nuoren lähiverkoston rooli tilanteisiin puuttujana on yllättävän suuri. (Kemppinen 2000, 90.) Hän jatkaa, että kasvatusalan asiantuntijat nostavat esiin varhaislapsuuden moraalikasvatuksen tärkeyden. Lapsen kanssa toimivien ihmisten ymmärtäväisyys ja empaattisuus auttavat Kemppisen (2000) mukaan lasta ja nuorta saamaan itseluottamusta ja positiivisen minäkuvan. (Kemppinen 2000, 95.)

Jos lapsella on ongelmia tunne-elämän puolella, tulisi hänen yksilöllisyytensä ja jokapäiväisessä arjessa selviytymistä tukea. Lisäksi tunne-elämän häiriötä sekä sen taustaa pitäisi pyrkiä ymmärtämään. Kasvattajien, jotka toimivat lapsen kanssa, on tärkeää sopia yhteisistä pelisäännöistä, joita noudatetaan. Kemppinen (2000) kehottaa myös tutustumaan sen ryhmän dynamiikkaan, jossa lapsi toimii, esimerkiksi koululuokka. Hän korostaa onnistumisen kokemusten tarjoamista lapselle ja myös yhteisiä hetkiä aikuisen kanssa. Näiden lisäksi lapsen tulisi saada yksilöllistä huomiointia, koska yleensä tunne-elämän häiriöstä kärsivän lapsen aikuiskontaktin tarve on suuri. (Kemppinen 2000, 95-96.)

3 VANHEMMUUS JA ARJESSA ELÄMINEN

3.1 VANHEMMUUDEN MERKITYS

Vanhemmuus tarkoittaa sekä äitiyttä että isyyttä. Äitiyteen liitetään yleensä huolenpito, läsnäolo ja tavoille kasvattaminen. Isyyden määrittely ei ole niin selvästi jaoteltavissa. Huttunen (2002) on erotellut monenlaista isyyttä. Niitä ovat biologinen isyys, juridinen isyys, sosiaalinen isyys sekä psykologinen isyys. Biologiseen isyyteen liittyy miehen ja lapsen välinen biologinen, perinnöllinen suhde. Juridinen isyys saavutetaan isyyden tunnustamisen tai vahvistamisen ja adoption nojalla. Tähän liittyy myös huoltajuus- ja elatusvelvollisuus- sekä tapaamisoikeuskysymykset. Sosiaalista isyyttä tapahtuu joka-päiväisen elämän jakamisen sekä lapselle annetun huolenpidon muodossa. Aina ei välttämättä ole niin, että sosiaalinen isä olisi myös lapsen biologinen tai juridinen isä. Lapsi voi puhutella häntä etunimeltä eikä kutsu isäksi. Neljäs isyyden muoto, psykologinen isyys, näkyy isyyden tunnepohjaisena, kiintymykseen perustuvana osana. Se määrittyy sen perusteella kehen lapsi on kiintynyt ja ketä hän pitää isänään. Lapsi kokee isyyden eheämmin, jos hänen isällään on kaikki nämä neljä ominaisuutta. Isän puute voi muodostua ongelmaksi varsinkin silloin kun lapsi haluaisi tietoa biologisesta isästään, mutta sitä tietoa ei ole saatavilla. Jos lapsella ei ole isää, saattaa joku muu miespuolinen henkilö antaa hänelle isyyden mallia. Se voi olla esimerkiksi naapuri, opettaja tai sukulainen. Tällainen isyyden malli on kuitenkin erittäin pieni vastine oikeaan isään verrattuna. (Pulkkinen 2002. 120-121.)

Vanhempien osuus lapsen elämässä on erittäin suuri. Vanhemmat antavat huolenpitoa, joka takaa lapsen elinmahdollisuudet. Molempien vanhempien merkitys on suuri monipuolisen kehityksen turvaamiseksi. Aiemmin äidin rooli perheessä oli huolehtia lapsista ja kodinhoidosta kun isä kävi töissä ja toi rahaa taloon. Nykyään äidin ja isän roolit ovat tulleet tasavertaisemmiksi ja isät ottavat vastuuta myös perheen muista tehtävistä äitien ollessa yhä useammin työelämässä. Tähän liittyy paljon myös muutospaineita miesten keskuudessa. Tähän uudenlaiseen isyyteen liittyy sitoutuminen lapsen hoitoon ja vapaa-ajan toimintaan, isän läsnäolo sekä vastuunotto lapsen fyysisten ja psyykkisten tarpeiden tyydyttämisestä. Nämä ominaisuudet isässä tukevat lapsen kehitystä. Myös vanhempien välinen suhde heijastuu lapseen voimakkaasti. (Pulkkinen 2002, 121-122.)

Wahlberg toteaakin perhe-elämän pysyvyyden ja turvallisuuden olevan lapsen kannalta ensiarvoisen tärkeitä (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 38).

3.2 VASTUUNKANTAMINEN LAPSEN KASVATUKSESTA

Pulkkisen (2002) mukaan on väitetty, että vanhemmat ovat nykyään välinpitämättömmämpiä lapsiaan kohtaan kuin aiemmin. Se näkyy kasvatuksellisen ohjauksen vähyytenä ja toiminnan rajoittamisena. Välinpitämättömyys nähdään seurauksena vanhempien tietämättömyydestä miten lasten kanssa pitäisi toimia. Aikaisemmin lasten kasvatuksessa näkyi korostetusti vanhempien vallan käyttö ja fyysinen kurittaminen. Nykyään kasvatus on mennyt enemmän sallivuuteen näyttäytyen juuri välinpitämättömyytenä. Sen seurauksena lapsi ei opi ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään vaan haluaa ainoastaan tyydyttää mielihalujaan. Näin vastuu ikään kuin siirretään yhteiskunnalle. Esi-merkkinä vakuutukset korvaavat yleensä ilkeiden teot, terveydenhuolto hoitaa päihteiden käytön seuraukset ja sosiaalihuolto kantaa vastuun jos toimeentulossa on puutteita. Jos lapsi oppii, ettei vastuuta omista teoista tarvitse kantaa, millaisia vanhempia tällaisista nuorista myöhemmin kehittyy? Pulkkinen esittääkin, että uhkana on kansalaisten eriarvoistuminen entisestään ongelmien kärjistyessä, koska välinpitämättömyyden määrä on hälyttävästi kasvanut. Pulkkinen jatkaa, että välinpitämättömyyden syiden takaa löytyvät itsekkyyks, mukavuudenhalu, omista oikeuksista kiinni pitäminen ja omat tavoitteet. Ihmiset haluavat menestyä taloudellisesti seurauksista välittämättä. (Pulkkinen 2002, 125-127.)

3.3 LAPSEN KASVUN PERUSTANA PERHEEN ARKI

Määttä (1999) kirjoittaa, että ekokulttuurisen ajattelun mukaan lapsen kehitykseen vaikuttavat enemmän ne arkipäivän ratkaisut, joita vanhemmat tekevät, kuin arjesta erillään olevat terapiat tai yksittäiset ohjelmat. Vanhemmat toimivat opettajien ja kuntouttajien rinnalla asiantuntijoina lapsen asioista. (Määttä 1999, 54.)

Määttä (1999) käsittelee kirjassaan nimenomaan kehityksessään viivästyneiden ja vammaisten lasten kasvatusta, opetusta ja kuntoutusta. Hän esittelee arjen ekokulttuuri-

sen näkökulman, joka käsittelee vanhempien arkipäivässä selviytymistä ja jaksamista. Vanhemmilla on huoli lapsesta, joka määrittää perheen toimintaa. Ammatti-ihmisillä taas on huoli vanhemmista perheistä puhuttaessa. Molemmissa ajetaan lapsen etua, vaikka näkemykset eivät aina olekaan samansuuntaisia. Vanhemmat kokevat olevansa psykologisoivien analysointien kohteena. Kehityspoikkeamia pyritään selittämään lääketieteellisesti, jonka tuloksena keskitytään lapsen ongelmiin ja korostetaan ammatillista osaamista. Yhteisen tien löytäminen on vielä vaikeaa. (Määttä 1999, 76-77.)

Ekologisen näkökulman, jolla tarkoitetaan yksilöiden ja ympäristön vaikutusta toisiinsa, mukaan lapsen kehittyminen tapahtuu lähiympäristön kanssa vuorovaikutuksessa olemisesta. Koti toimii tärkeänä kasvu-ympäristönä pienelle lapselle, mutta tämän kasvaessa siihen kuuluvat myös päiväkot, koulu sekä muut toimintaympäristöt. Näiden kasvu-ympäristöjen laatu vaikuttaa siihen, miten lapsi kehittyy. Sen lisäksi siihen vaikuttavat lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset asenteet. Vaikuttavina tekijöinä ovat muun muassa tukijärjestelmät ja palvelujen saatavuus. Kaikkien näiden eri ympäristöjen, joissa lapsi on mukana, toimivuus ja joustavuus ovat tärkeitä lapsen kannalta. (Määttä 1999, 77.)

Ekokulttuurisen teorian mukaan ympäristön vaikutukset näkyvät viime kädessä perheiden päivittäisissä rutiineissa. Sekä kotiympäristössä, että myös muissa toimintaympäristöissä tapahtuva päivittäinen toiminta ovat lapsen kehityksen kannalta tärkeitä. Niihin liittyvät sekä vuorovaikutustilanteet että itse toiminta. (Määttä 1999, 79.)

Perhe, jossa lapsen kehityksessä on jotain poikkeavaa, joutuu monesti tekemään muutoksia arkirutiineissaan. Lapsi asettaa perheelle uusia vaatimuksia, joihin perheen täytyy mukautua esimerkiksi muuttamalla aikatauluja, opettelemalla uusia kasvatuskäytäntöjä tai liittymällä uusiin ryhmiin. Ekokulttuurinen teoria painottaa vanhempien mahdollisuutta vaikuttaa siihen, mitä rutiineja muuttavat ja miten. Heidän ei siis tule suoraan toimia ympäristön vaatimusten mukaan, vaan toimia yhteiskunnan taloudellisten ja sosiaalisten reunaehtojen sisällä haluamallaan tavalla. Jokaisessa perheessä on oma perhekulttuuri, joka ohjaa päivittäisten rutiinien muutoksissa. Kysymys on siitä, mitä perhe on itse valmis tekemään tukeakseen lapsen kehitystä. (Määttä 1999, 81-82.)

3.4 VUOROVAIKUTUS PERHEENJÄSENTEN KESKEN

Perheen vuorovaikutus voi olla yksi osatekijä lapsen käyttäytymiselle. Wahlberg (1999) toteaa, että mikäli lapsella esiintyy käytöshäiriöitä, tulisi huomioida se, kuinka perhe selviää sen kehitysvaiheelle kuuluvista tehtävistä. Hän korostaa, ettei kuitenkaan tarkoitaa tällä sitä, että vika olisi aina perheessä. Hän mainitsee käyttäytymiseen vaikuttaviksi tekijöiksi myös lapsen varhaiset kokemukset sekä ympärillä olevan yhteisön arvomaailman, perintötekijät ja lapsen käsitykset hyväksyttävästä ja toivottavasta toiminnasta. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 48-50.)

Wahlberg (1999) toteaa lapsen kehitykselle tärkeäksi, että tämä kokee riittävän hyvää vanhemmuutta. Näin lapsi saa ikänsä mukaiset tarpeet tyydytetyiksi ja hän kokee saavansa arvostusta ja tukea. Perheenjäsenten tulisi saada ilmaista sekä myönteiset että kielteiset tunteet perheen sopimien sääntöjen puitteissa. Wahlberg korostaa, että myönteisten tunteiden olisi toivottavaa olla enemmistöllä. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 50.)

Jotta perhe toimisi hyvin yhteen, perheenjäsenten puheen tulisi olla selkeää ja toisille ymmärrettävää. Wahlbergin mukaan sanojen ja tekojen pitäisi olla myös samansuuntaisia. Perheessä pitää olla säännöt ja arvot joiden mukaan toimitaan, mutta tarvittaessa niitä voidaan yhdessä muuttaa. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 51.)

Lapsen levoton tai muuten häiritsevä käyttäytyminen voi näkyä toisilla ainoastaan kotona tai koulussa. Jos lapsen käyttäytymisen ongelmat oireilevat kaikkialla samanlaisina, on se Wahlbergin mukaan yhteydessä tämän fyysiseen tai psyykkiseen pahoinvointiin. Jos oireilu näkyy vain kodin ulkopuolella, voi se olla merkinä perheen kehitysvaiheeseen kuuluvan tehtävän suorittamisen häiriötä. Tosin koulun ja kodin käyttäytymisen arviointi voi olla hyvin erilaista näkökulmasta riippuen, jolloin ongelma löytyy lapsen sijaan erilaisista tulkinnoista. (Sinkkonen & Pihlaja 1999, 52.)

3.5 VANHEMPIEN ANTAMAN PALAUTTEEN JA ITSETUNNON MERKITYS

Lapsi tekee johtopäätöksensä siitä onko onnistunut vai ei, katsoen lopputuloksen lisäksi sitä, miten vanhemmat siihen suhtautuvat. Lapsen itsetunto kohoaa kun vanhemmat antavat hyvää palautetta, vaikka lopputulos ei olisikaan ihan odotetunlainen. Tässäkään ei voida mennä ihan äärimmäisyyksiin vaan on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Lasta kehuttaessa voidaan yhdistää lapsen toiminta ja persoonallisuus, mutta moitittaessa ne tulisi pitää tiukasti erillään, jotta lapsi kuvittelee olevansa paha ja huono koska käyttäytyy näin. Lapsen on tärkeää tietää, että häntä rakastetaan, vaikka toimi väärin. (Keltikangas-Järvinen 2001, 134-135.)

Vanhemmat asettavat lapselleen vaatimustason. Sen avulla voidaan säädellä onnistumisen elämyksiä, koska onnistuminen riippuu odotuksista. Tällä vaatimustasolla on taipumus säilyä aikuisuuteen asti, jolloin se muuttuu ihmisen itse itselleen asettamiksi odotuksiksi. Ne voivat olla liian matalia, sopivia tai liian korkeita. Lapsuudesta asti liian korkealle asetetut tavoitteet jättävät onnistumisen ja hyväksynnän kokemuksen kokonaan kokematta. Myös realistinen näkemys omista kyvyistä hämärtyy. Liian matala vaatimustaso taas vie kiinnostuksen kyseisestä asiasta, koska siinä ei ole tarpeeksi haastetta. Onnistumisen riemu jää tällöin myös kokematta. (Keltikangas-Järvinen 2001, 135-136.)

Itsetunto on osa ihmisen minäkuvaa eli sitä millaisena ihminen itseään pitää. Minäkuva rakentuu enemmän muualta saadun palautteen varaan kun taas itsetunto on subjektiivinen tunne: olen hyvä, koska minä olen minä. Mitä enemmän ihminen liittää itseensä hyviä piirteitä, sitä parempi on itsetunto. Hyvän itsetunnon omaava ihminen luottaa itseensä asettaen tavoitteita ja uskoo suoriutuvansa niistä. Tällainen henkilö kestää myös pettymyksiä eikä luovuta ensimmäisen pettymyksen jälkeen. (Keltikangas-Järvinen 2001, 101-103.)

Myös itsearvostus kuuluu itsetuntoon niin, että uskaltaa puolustaa itseään toisen tietoisesti loukatessa. Se ei tarkoita kuitenkaan itsekkyyttä eikä jatkuvaa itsensä puolustamista. Ihminen, jolla on huono itsetunto, kokee itsensä huonoksi toisen onnistumisesta. Siksi hän saattaa kritisoida ja vähätellä toisia ihmisiä. Hänellä voi olla tapana myös olla asioista aina sitä mieltä kuin sillä hetkellä kuuluukin tai miettiä näyttääkö hänen elä-

mänsä onnistuneelta ja hyvältä muiden silmissä. Hänen elämänsä on rakennettu ns. kullissien varaan. (Keltikangas-Järvinen 2001, 103-105.)

Itsetunnon vaikutukset näkyvät ihmisen ratkaisuissa. Hyvän itsetunnon omaava ihminen uskaltaa ottaa vastuun elämästään kun taas heikolla itsetunnolla varustettu ihminen on helposti alisuoriutuja, jolloin tulokset jäävät huonommiksi kuin mihin hän todellisuudessa pystyisi. (Keltikangas-Järvinen 2001, 113-115.)

3.6 OPETTAMINEN, RAJOITTAMINEN JA ERILAISUUDEN HUOMIOIMINEN

3.6.1 Syy-seuraussuhteiden opettaminen

Lapsen puutteelliset syy-seuraus-suhteiden ymmärtäminen voi aiheuttaa ongelmia sosiaalisten suhteiden hallinnassa ja sitä kautta myös hallinnantunteen kehittämisessä. Keltikangas-Järvisen mukaan aggressiivisten lasten sosiaalisten taitojen puute on todettu olevan myös päättelykyvyn puutetta. Lapsi ei osaa tulkita ympäristöään oikein nähdessä usein uhkaa, hyökkäystä ja pahaa tahtoa toverien käytöksessä. Suuttuessaan tai koetessaan itsensä uhatuksi lapsella ei ole vaihtoehtoisia käyttäytymismalleja, jolloin hän turvautuu aina aggressioon. Käytöksen seuraukset ovat myös yllättäviä tällaiselle lapselle. Vastapuoli saattaa vastata aggressiivisuuteen aggressiolla ja sitä lapsi ei voi ymmärtää, koska ei ollut tarkoittanut toiselle mitään pahaa. Hän ei myöskään ymmärrä miksi tämä sama toveri ei halua muutamaa päivää myöhemmin leikkiä hänen kanssaan. Syy-seuraus-suhteen ymmärtäminen on vaikeaa, joka taas heikentää hänen kykyään oppia seurauksista kuten esimerkiksi rangaistuksista. Siksi aikuisen on aina varmistettava, että lapsi ymmärtää mistä häntä rankaistaan. (Keltikangas-Järvinen 2001, 91-92.)

3.6.2 Tunteiden käsittely ja rajojen asettaminen

Aikuisten tulisi antaa lapsille mahdollisuus näyttää luontaiset tunteensa eikä tukahduttaa niitä nuhtelemalla ja rankaisemalla lasta. Lapsi saattaa muuten alkaa rajoittamaan omaa tunneilmaisuaan, joka voi johtaa masennukseen ja passiivisuuteen. Vanhempien pitämällä liian tiukka ja alistava kuri vaikuttaa lapsen itsetuntoon heikentävästi. Se saattaa aiheuttaa lapsessa myös aggressiivisuutta. Toisaalta myös rajojen puute vaikeuttaa lapsen elämänhallinnan oppimista, koska näin lapsi ei opi elämässä tarvittavia rajoja lainkaan. Elämänhallinnan oppimisessa tärkeää edellisten lisäksi ovat vuorovaikutustaidot ja muiden ihmisten huomioon ottaminen. (Jalovaara 2005. 55-57.)

Rajat on tarkoitettu suojaamaan ja turvaamaan lasta jokaisessa ikävaiheessa, vaikka joskus lapsi kapinoi rajusti niitä vastaan rajojen tuntua jo rajoituksilta. Rajoittamista ei ole pelkästään kiellot ja käskyt vaan myös lapseen kohdistetut positiiviset toiveet ja odotukset. Kiittämällä osoitetaan lapselle se mitä häneltä odotetaan ja toivotaan kun taas kiellot rajaavat tietyn käytöksen pois. Rajat ilmaisevat lapselle sen, mitä häneltä odotetaan ja mitä hänen käytöksestään seuraa. Rajojen asettamisella halutaan auttaa lasta oppimaan itsensä hallitseminen ja kompromissien tekeminen, josta seuraa hyvän olon tunne. Lapsen hallinnantunne kehittyy, kun hän rajojen asettamisen avulla oppii itse säätelmään käytöstään. (Keltikangas-Järvinen 2001, 66-68.)

Hallinnantunne vaikuttaa vahvasti ihmisen psyykkiseen elämään. Omien tunteiden käsittely ja reaktioiden ohjaaminen on tärkeä osa elämänhallintaa. Lapsen sisäisen hallinnan kehittymiseen tarvitaan aikuisia, joita tarvitaan myöhemminkin ylläpitämään lapsen itsenäisyyttä. Aikuisia tarvitaan psyykkisen tasapainon löytymiseen sekä osoittamaan valittujen toimintamuotojen hyväksyttävyyden. Muussa tapauksessa lapsi saattaa kokea, ettei tarvitse lainkaan muita ihmisiä vaan hän irrottaa tunteensa muista ihmisistä ja tuottaa tyytyväisyytensä ja mielihyvänsä itse. Liian aikaisin yksin selviytymään jätetty lapsi voi näyttää siltä, että hän selviytyy vaikeistakin tilanteista ja osaa hallita asiat. Tällainen lapsi on kuitenkin oppinut, ettei muihin voi luottaa, on selvittävä yksin. Tällaisesta lapsesta kasvaa muita ihmisiä manipuloiva ja valtaansa osoittava nuori, joka ei pysty tunteisiin pohjautuvaan sitoutumiseen toiseen ihmiseen. (Keltikangas-Järvinen 2001, 82-84.)

3.6.3 Temperamenttierojen huomioiminen

Lapsen temperamentti määrää sen, miten kukin käyttäytyy eri tilanteissa. Jokaisella on syntyessään tietynlainen temperamentti, josta muodostuu kasvatuksen tuloksena persoonallisuus. Temperamenttierot tuovat erilaisia haasteita kasvatukselle. (Keltikangas-Järvinen 2001, 71.)

Persoonallisuustutkijoiden mukaan puolet persoonallisuudesta on perimää ja toinen puoli ympäristöä. Temperamentti ja älykkyys eivät liity niinkään yhteen, mutta temperamentilla on vaikutusta vuorovaikutussuhteisiin. Jos lapsi on raju, aktiivinen ja utelias, hän saa usein kuulla, kuinka pitäisi välillä olla paikoillaan eikä naputella ja kiehnätä jatkuvasti. Tällainen lapsi saattaa saada liian vähän positiivista huomiota ja kehumista osakseen, joka vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja sitä kautta itsearvostuksen muodostumiseen. Haastavalla lapsella on usein heikko sopeutumiskyky ja siksi kaikki muutokset ja vaihdokset paikasta toiseen tuottavat vaikeuksia. Aikuisen voi olla vaikeaa luoda toimivaa suhdetta lapseen, joka on perusnegatiivinen ja hyvin herkkä. Aina tuntuu jokin olevan huonosti, ruoka liian kuumaa tai kengät puristavat. Aikuinen ei edes välttämättä huomaa asioita, joita herkkä lapsi aistii. Siksi helposti oletetaan lapsen marisevan ihan turhasta. Myös herkkyys on yksi temperamenttipiirre, joka saattaa vaihdella saman perheen lasten kesken suurestikin. (Viljamaa 2008, 18.)

Jos lapsella on yliherkkyyttä esimerkiksi äänille, saattaa imurin tai hiustenkuivaajan ääni olla korvia raastavaa. Lapsen aistien ollessa aliherkkiä, voi lapsi kolhia itseään rajustikin. Tällainen lapsi pitää rajuista hypyistä ja törmäyksistä haluten aina vaan rajumpaa ja nopeampaa toimintaa. Siksi myös kolhuja sattuu muita lapsia enemmän. (Viljamaa 2008, 18.)

3.7 LAPSELLE AIKUISENA OLEMINEN

Vanhemman hyvinvointi vaikuttaa suoraan lapsen hyvinvointiin. Myös muiden lähiaikuisien merkitys on suuri. Lapselle on todella tärkeää nähdä tasapainoinen, itseensä ja tulevaisuuteen uskova ja tyytyväinen aikuinen, joka antaa hänelle sen mallin jolla toimia. Tärkeää lapselle on myös se, että hänellä on vanhempi, joka jaksaa ja uskaltaa roh-

keasti puuttua lapsen asioihin. Lapsella tulee olla auktoriteetti, johtaja, joka osaa auttaa myös tunteiden hallinnassa. Lapsen pitää tuntea olevansa turvassa ja koettava olevansa arvokas juuri sellaisena kuin on. (Cacciatore 2007, 67.)

Cacciatore antaa kirjassaan (2007) ohjeita tilanteisiin, joissa lapsi tai nuori raivoaa. Tässä otoksena niistä muutama:

- Pysy aikuisena
- Älä mene mukaan tunteeseen.
- Anna lapsen/nuoren tunteiden tulla, älä liikaa yritä ratkaista tai vaimentaa niitä.
- Älä leimaa pahaksi lasta/nuorta tai tunnetta.
- Älä satuta, älä ivaa, älä nujerra.
- Rajoita ja suojaa, jos lapsi pyrkii satuttamaan tai tuhoamaan.
- Selvittele asiaa ja keskustele vasta kun suurin tunnekuuhu on jo varmasti ohitettu.
- Totea, että asia on nyt käsitelty (kun se on tehty, esimerkiksi seuraamuksista sovittu).
- Kiitä ja kehu lasta/nuorta, joka pystyi rauhoittumaan.
- Hoida oma jaksamisesi.

Aikuisen on siis tärkeää sietää sitä tunnetta, joka lapsella tai nuorella on, pysymällä itse rauhallisena ja ennen kaikkea aikuisena. Esimerkillään aikuinen rauhoittaa lasta ja opettaa kuinka tunnekuuhuista voi selvitä toista loukkaamatta ja ilman aggressiivisuutta. (Cacciatore 2007, 69-70.)

3.8 ARJEN PAINEESSA

Haastavasti käyttäytyvän lapsen perheessä arki on yleensä stressaavampaa muihin perheisiin verrattuna. Lasta joutuu kieltämään ja valvomaan enemmän kuin ns. normaali lasta. Myös muilta ihmisiltä voi tulla paljon kielteistä palautetta lapsen käyttäytymisestä, joka koettelee ja rasittaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Se vaikuttaa myös vanhempien väliseen suhteeseen melko usein. Tällaisen erityistä huolenpitoa vaativan lapsen vanhemmuus on haastavaa, eikä ulkopuolisilla ihmisillä ole todellista käsitystä

arjen raskaudesta. Normaaaleista arjen asioista voikin tulla monta kertaa normaalia hankalampia hoitaa. (ADHD-liiton opas, 38.)

Vanhempien on tärkeää pyytää ajoissa apua ennen kuin uupuu vanhempana. Äidin tai isän ei tule tuntea huonoa omaatuntoa, vaikka välillä haluaisi pitää ”lomaa lapsestaan”. Vanhemmilla pitää olla myös omaa aikaa, jolloin he voivat pitää huolta niin itsestään kuin myös parisuhteestaan. (ADHD-liiton opas, 38.)

Perheessä olisi hyvä olla päivärutiinit, joiden mukaan toimitaan järjestelmällisesti. Lapsi hyötyy siitä paljon ja arjen sujuminen voi näin olla helpompaa. Varsinkin tarkkaavaisuushäiriöiselle lapselle tärkeää ovat säännölliset ruokailuajat, nukkumaanmeno- ja heräämisajat, jotka auttavat häntä hahmottamaan ajan kulkua. Järjestelmällisyys tuo lapselle turvallisuuden tunteen ja rakennetta elämään. Arjen rutiinien avulla lapsi pystyy helpommin keskittymään olennaiseen. Rajojen pitäminen sovituista säännöistä on aikuisen tehtävä. Jos jotain on sovittu, siitä myös pidetään kiinni. On myös varmistettava, että lapsi on ymmärtänyt ohjeen, jonka aikuinen on antanut. On myös tärkeää, että lapsi tietää mitä häneltä missäkin tilanteessa odotetaan. (ADHD-liiton opas, 44-45.)

Asioiden suunnittelu etukäteen helpottaa niiden sujumista. Yllättävät, yhtäkkiiset menot tai tapahtumat voivat lisätä lapsen rauhattomuutta, koska tämä ei ole osannut varautua muutokseen. Siksi olisikin hyvä jo etukäteen puhua lapsen kanssa mitä tulee tapahtumaan ja näin välttämään turhaa levottomuutta. (ADHD-liiton opas, 45.)

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄ

Kiinnostukseni lähteä tutkimaan perheiden, joissa lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä, arjessa selviytymistä, lähti omasta perhetilanteestani. Itselläni on pian 8-vuotias poika, jolla esiintyy haastavaa käyttäytymistä. Diagnoosina hänellä on ADHD. Tämän vuoksi perheemme arki on toisinaan todella kuluttavaa ja raskasta. Ongelmat tuntuvat kasaantuvan ja välillä tuntuu, ettei missään muussa perheessä voi olla samanlaista kaaosta kuin meillä.

Osallistuimme Jyväskylän perheneuvolan järjestämälle toiminnalliseen ryhmään, joka oli järjestetty lasten sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen tukemiseksi. Iältään lapset olivat 7-10-vuotiaita. Lapsille ja vanhemmille oli omat ryhmänsä. Lapset harjoittelivat ryhmässä toimimista lasten kanssa, joilla oli samanlaisia ongelmia sosiaalisissa taidoissa. Vanhempien ryhmä toimi vertaistukiryhmänä, jossa vanhemmat saivat keskustella ja purkaa omia tuntejaan. Koin vertaistuen saamisen erittäin tärkeänä oman jaksamiseni kannalta. Huomasin, että muillakin on aivan samoja haasteita arjen pyörittämisessä kuin meidän perheessämme. Tästä nousi kiinnostukseni tätä aihetta kohtaan ja halusin jatkaa aiheeseen syventymistä tämän opinnäytetyön avulla. Tätä kautta löysin myös perheet, jotka osallistuivat opinnäytetyöhöni vastaamalla tekemääni kyselylomakkeeseen.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää millaista arki on perheessä, jossa on haastavan käytöksen omaava lapsi. Tähän liittyen haluan selvittää, miten haastava käyttäytyminen näkyy kotona ja miten se vaikuttaa perheessä vallitsevaan ilmapiiriin. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös selvittää millaisia arjen selviytymiskeinoja perheissä käytetään. Mitkä ovat ne keinot, joilla selvitään päivittäin eteen tulevista haasteista kun voimat alkavat jo olla vähissä. Vai onko perheellä sellaisia? Arki voi olla hyvin kaoottista ja vaikeaa kun näitä selviytymiskeinoja ei ole. Miten perhe siinä tilanteessa selviytyy? Perheen jaksamisen arviointi on näin ollen myös oleellinen osa tätä työtä. Monissa perheissä on useampia lapsia. Siksi haluan tietää hieman myös sisarusten vaikutuksesta arjen sujumiselle, lähinnä heidän arkeen osallistumisen kautta. Saavatko vanhemmat muilta lapsilta helpotusta työmäärään kotona vai toimiiko tilanne kenties päinvastoin?

Joissakin perheissä ei arjen pyörittämisessä välttämättä ole niin suuria ongelmia kuin toisissa, vaan ongelmat esiintyvät enemmän koulussa. Tässä työssä tarkastelen nimenomaan kotona esiintyviä haasteita ja siellä käytettyjä selviytymiskeinoja.

Tärkeänä osana opinnäytetyötäni haluan myös tietää, miten lasten vanhempien vastuu jakautuu perheessä. Osallistuvatko molemmat vanhemmat yhtä paljon perheen arjen pyörittämiseen ja vastuun kantamiseen vai kaatuuko kaikki vastuu toisen vanhemman harteille. Ja jos näin on, niin mitkä syyt siihen vaikuttavat. Tarkastelen myös sitä, miten tämä vanhempien roolien jakautuminen näkyy perheen arjessa ja onko se koettu toimivaksi. Kaikissa kodeissa ei välttämättä asu kuin yksi vanhempi esimerkiksi avioeron vuoksi. Tässä tapauksessa on mielenkiintoista nähdä se, osallistuu muualla asuva

vanhempi lapsen asioiden hoitoon. Tällaisia asioita voi olla esimerkiksi mahdollisiin palvelureihin ja kuljetuksiin osallistuminen sekä jollain muulla tavoin lapsen arkeen osallistuminen. Tässäkin tapauksessa minua kiinnostaa tällaisten vanhempien oma kokemus sen hetkisestä tilanteesta. Miten he kokevat lapsen käyttäytymisen haasteista selviämisen ja mistä he saavat siihen tukea.

Kun lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä, se vie normaalia enemmän aikaa ja voimavaroja vanhemmilta. Haluan opinnäytetyölläni osoittaa millaiseksi tällaisen perheen arki saattaa muodostua ja millä keinoin siihen voi vaikuttaa sekä perheen sisältä käsin, että myös mahdollisesti ulkoapäin. Näin muutkin ihmiset saavat käsityksen tällaisen perheen tuntemuksista ja siitä, millaisia haasteita jokapäiväinen arki tuo tullessaan.

TUTKIMUSKYSYMYKSET:

1. Mitkä ovat perheiden arjen selviytymiskeinot?
2. Miten vanhempien tehtävät perheessä ovat jakautuneet?
3. Miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy ja miten siihen vastataan?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimusaineisto kerättiin vanhemmille suunnatulla kyselylomakkeella (Liite 1) sekä haastatteluilla (Liitteet 2-4). Kyselylomakkeet lähetettiin tutkimukseen osallistuneille keväällä 2008 ja haastattelut tehtiin loppukesästä 2008. Kyselylomake piti sisällään monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Käsittelin aineiston ryhmittelemällä kyselylomakkeiden vastaukset teemoittain. Haastattelin lisäksi kolmea kyselylomakkeen täyttäneitä vanhempaa. Aloitin opinnäytetyön laatimalla kyselykaavakkeen, jonka sitten lähetin kuuden perheen vanhemmille. Saatuaani kyselylomakkeet täytettyinä takaisin, luin ne mielenkiinnolla läpi ja vertailin vastauksia toisiinsa. Niiden pohjalta jatkoin vastausten käsittelyä taulukoimalla vastaukset, jolloin oli visuaalisesti helpompi tehdä havaintoja. Kirjoitin opinnäytetyön teoriaosuutta koko tämän prosessin ajan. Luin paljon kirjallisuutta ja tein

muistiinpanoja, joita hyödynsin itse kirjoitusvaiheessa. Kun olin tutustunut aiheeseen tarkemmin kyselylomakkeiden vastausten ja kirjallisuuden pohjalta, tein syventävät haastattelut. Pyysin kolmea vanhempaa, jotka olivat antaneet suostumuksensa, haasteltaviksi. Haastatteluilla halusin vielä tarkentaa kyselylomakkeen tietoja sekä tietää vielä vähän enemmän sekä lapsestakin. Kahden ensimmäisen haastattelun aikana tein muistiinpanoja ja kirjoitin vastaukset kysymyspaperiin. Haastattelujen jälkeen kirjoitin heti tekstin puhtaaksi. Näin varmistuin siitä, että asiat olivat vielä tuoreessa muistissa. Viimeiseen haastatteluun sain nauhurin käyttööni. Nauhoitin haastattelun kokonaisuudessaan ja litteroin sen pian haastattelun jälkeen. Tämän jälkeen jatkoin kirjoitustyötä niin tutkimustulosten kuin myös muiden osioiden kohdalta.

5.1 LAADULLINEN ELI KVALITATIIVINEN TUTKIMUS JA TAPAUSTUTKIMUS

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää, jossa ihminen toimii tiedon keruun kohteena. Tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jonka aineiston kokoaminen tapahtuu luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään enemmänkin löytämään tai paljastamaan odottamattomia asioita kuin todentamaan jo olemassa olevia totuuksia. Aineiston hankinnassa käytetään yleensä laadullisia metodeja, josta esimerkkinä teemahaastattelu. Kvalitatiivisen tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä siis satunnaisotosta käyttämällä. Tutkimus etenee joustavasti ja suunnitelma voi muuttua tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2004, 151-155.)

Laadullinen tapaustutkimus eli case-tutkimus on empiiristä tutkimusta. Siinä tutkitaan ilmiötä sen luonnollisessa ympäristössä. Tapaustutkimusta kuvaavia sanoja ovat muun muassa yksilöllistäminen, kokonaisvaltaisuus, vuorovaikutus, arvosidonnaisuus ja joustavuus. Tutkimuksessa on käytössä monia eri tiedonlähteitä ja aineistoja. Aineiston keräämisessä ja analyysissä käytetään aiempaa teoriaa hyödyksi. Tutkimus on usein kohdistettu yhteen tapaukseen, mutta myös usean tapauksen tutkimukset ovat mahdollisia. Tapaustutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuksessa olevalle ilmiölle etsitään selityksiä ja tapausta yritetään ymmärtää ja tulkita syvällisesti. Siihen liittyy myös kiinnostus uuden oivaltaminen, ympäristöön ja tutkimusprosessiin. Sen myötä voi syntyä uusia

tutkimusideoita tai hypoteeseja. Tapaustutkimusten avulla voidaan syventää kyselyissä esiin tulleita asioita. (Vehkaperä 2002.)

Laadulliset tutkimukset ovat oikeastaan aina tapaustutkimuksia, koska niiden tavoitteena ei ole samalla tavoin saada empiirisesti yleistettäviä päätelmiä johon taas tilastollisessa tutkimuksessa pyritään. (Eskola & Suoranta 1998, 65-66.)

Tapaustutkimuksen avulla saadaan paremmin selvitettyä sellaisia asioita, jotka eivät muuten tulisi välttämättä esille. Tämän vuoksi puhutaan myös paljastavasta tapaustutkimuksesta. Myös eri tapausten vertailu onnistuu tapaustutkimuksen avulla, kuten myös teoreettisten tai analyyttisten yleistysten tekeminen. (Uusitalo 1991, 77-78.)

Eskolan mukaan (2001) laadullisen tutkimuksen aineistosta ei nouse esiin tuloksia, vaan tutkijan tehtäväksi jää analyysin ja tulkinnan työstäminen aineistosta. Aineisto antaa myös mahdollisuuden uusien näkökulmien löytämiseen. Tavoitteena on ratkaista tai ainakin selventää tutkimusongelma. (Eskola 2001, 134.)

5.2 AINEISTONKERUUMENETELMÄ

Aineistonkeruumenetelmänä käytin kyselyä ja haastattelua.

5.2.1 Kysely

Kysely tunnetaan survey-tutkimuksen keskeisenä menetelmänä. Survey-tutkimuksessa kerätään aineistoa kyselyn, haastattelun ja havainnoinnin avulla standardoidusti kohdehenkilöiden muodostaessa otoksen tietystä perusjoukosta. Standardoituksella tarkoitetaan sitä, että kysymykset esitetään kaikille samalla tavalla. Kyselytutkimuksen etu on, että näin onnistuu isonkin tutkimusaineiston keruu. Se on myös tehokas menetelmä vieden vain vähän tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Menetelmän heikkoutena on, että aineistoa pidetään pinnallisena ja tutkimuksia teoreettisesti vaatimattomina. Haittoina on myös se ovatko vastaajat suhtautuneet vakavasti tutkimukseen vastatessaan siihen, ovatko annetut vastausvaihtoehdot olleet onnistuneita ja ovatko vastaajat perehtyneet

aihealueeseen. Kyselylomakkeen laatiminen on myös aikaa vievää ja vaatii tutkijalta paljon erilaista tietoa ja taitoa. Vastausprosentti ei aina yllä niin korkealle kyselyissä kuin odotetaan. (Hirsjärvi ym. 2004. 182.)

Kyselyn muotona käytin postikyselyä. Lähetin kyselylomakkeet tutkittaville, jotka täyttivät sen ja postittivat takaisin. Lähetin lomakkeen mukana palautuskuoren, jossa postimaksu oli maksettu. Tämän menettelyn etuna on nopeus ja aineiston vaivaton saanti. Kun lomake lähetetään jollekin tietylle ryhmälle, jolla aihepiiri on tuttu ja heidän itsensä kannalta tärkeä, voi vastausprosentti olla korkeampi. Tutkija voi tarvittaessa muistuttaa vastaamatta jättäneitä lähettämään lomake. (Hirsjärvi ym. 2004, 185.) Juuri näiden seikkojen perusteella käytin tätä menetelmää. Uskoin vastausprosentin olevan korkea, koska aihe oli tutkittavien kannalta tärkeä ja tuttu. Muistutin muutamaa tutkittavaa vielä vastaamaan kyselylomakkeeseen ja lähettämään sen minulle.

5.2.2 Haastattelu

Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä ainutlaatuinen, koska siinä voidaan olla suoraan vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastattelun parhaimpana puolena pidetään aineiston keruun joustavuus tilanteen ja vastaajan mukaan. Vastauksia on myös helpompi tulkita kuin postikyselyissä. Haastattelu valitaan menetelmäksi yleensä jos tutkimuksessa nähdään ihminen subjektina ja aktiivisena osapuolena. Haastattelua käytetään myös usein siksi, jos tutkimuksen aihe on vasta vähän kartoitettu, jolloin vastausten suuntia ei voi etukäteen tietää. Menetelmän avulla tutkija saa laajemmin tietoa aiheesta ja se auttaa myös syventämään tietoja lisäkysymysten ja perustelujen keinoin. Haastattelua käytetään usein arkaluonteisten ja vaikeiden asioiden tutkimiseen, vaikka se ei aina vastaajan kannalta ehkä aina ole kovin helppo tilanne. (Hirsjärvi ym. 2004, 193-195.) Valitsin tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun, koska halusin sen avulla syventää vielä kyselylomakkeen tietoja. Lisäksi halusin niiden avulla tuoda myös vanhempien omia tuntemuksia ja ajatuksia enemmän esille.

Haastattelun myötä vastaajat on mahdollista tavoittaa vielä myöhemmin jos tarvitaan täydennystä aineistoon tai myöhemmin tehdään seurantatutkimus. Menetelmän kääntöpuolella voidaan nähdä kuitenkin se, että haastattelu vie paljon aikaa ja vaatii tarkkaa

suunnittelua. Itse haastattelutilanne voi olla vastaajalle jännittävä tai jopa pelottava, joka vaikuttaa vastausten luotettavuuteen. Haastateltava saattaa vastata yleisesti hyväksyttyjen sääntöjen mukaisesti eikä uskallakaan tuoda esiin todellisia tunteitaan. Haastattelussa haastattelija ohjaa keskustelua. Tutkimusta varten tehdystä haastattelusta käytetään nimitystä tutkimushaastattelu. Erilaisia haastattelulajeja löytyy kolmenlaisia: strukturoitu haastattelu eli lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. (Hirsjärvi ym. 2004, 195-196.)

Teemahaastattelu

Käytin opinnäytetyössäni teemahaastattelua, joka on välimuoto lomake- ja avoimesta haastattelusta. Haastattelu etenee ennalta suunniteltujen teemojen mukaan kuitenkin ilman tarkkoja ja yksityiskohtaisia kysymyksiä (Hirsjärvi ym. 2004, 197.) Teemahaastattelu on kuitenkin suunnitelmallisempi kuin avoin haastattelu, jossa aihepiirit ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden puhua vapaasti haluamistaan asioista. Etukäteen suunnitellut teemat pyritään kuitenkin käymään kaikkien tutkittavien kanssa läpi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Teemahaastattelu etenee keskustelun omaisesti ennalta suunniteltujen teemojen mukaan. Ne käydään läpi vapaassa järjestyksessä ja yksilöllisesti siinä laajuudessa kuin kukin haastateltava itse haluaa niistä puhua. Teemahaastattelua ei tehdä pikkutarkkojen kysymysten avulla vaan keskustelu etenee hyvin vapaassa muodossa. Jotta teemahaastattelu voidaan kohdentaa tiettyihin teemoihin, edellyttää se tutkijan perehtymistä aihepiiriin ja haastateltavien tilanteen tuntemista. Sen pohjalta haastattelussa on näin ollen tärkeää sisältö- ja tilanneanalyysi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tunsin haastateltavien tilannetta kyselylomakkeiden vastausten sekä perheneuvolan vanhempien ryhmän kokoontumisien avulla. Näin haastattelu eteni joustavasti ja luontevasti. Itse koin haastattelijana, että vanhemmat kertoivat aidosti tuntemuksistaan lasta kohtaan sekä perheen arjen sujumisesta. Koin tärkeäksi, että vanhemmat saivat kertoa juuri niistä asioista, jotka he kokivat tärkeimmiksi. Siksi teemahaastattelu sopi hyvin tutkimusmenetelmäksi.

Haastattelun toteuttamistapa

Sekä kysymykset että myös haastateltavat pitää valita harkitusti. Ketä tahansa ei kannata valita tutkimukseen vaan tutkijan tulee miettiä millaisilta ihmisiltä saisi parhaiten aineistoa kyseiseen tutkimukseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastattelu voi olla yksilöhaastattelu, parihaastattelu tai ryhmähaastattelu. Haastateltavien määrään vaikuttaa tutkimuksen aihe sekä se keitä haastateltavat ovat. (Hirsjärvi ym. 2004, 199.) Itse tein yksilöhaastatteluja, koska uskoin niiden sopivan parhaiten tähän tarkoitukseen. Näin vanhemmat voivat aidosti kertoa tuntemuksistaan ilman muiden ihmisten läsnäoloa. Uskon sen lisäävän myös tutkimuksen luotettavuutta.

5.3 AINEISTON ANALYYSI

Kyselylomakkeiden osalta aloitin analysoinnin lukemalla huolellisesti kyselylomakkeiden vastaukset. Huomasin, että vastauksista löytyy paljon yhdistäviä tekijöitä. Kirjasin ylös ne asiat, jotka nousivat vastauksista selvästi esiin esimerkiksi arkea kuormittavat asiat. Tein itselleni taulukon, johon merkitsin kaikki vastaukset kysymys kerrallaan. Näin pystyin helpommin havaitsemaan ne asiat, jotka nousivat kaikkien vastaajien kesken enemmistöön. Taulukon palkeista saatoinkin päätellä myös esimerkiksi sen, mitkä asiat koettiin vähiten kuormittaviksi perheissä. Kyselylomake oli jaettu kolmeen eri osioon, jotka kukin kohdistuivat tiettyyn aihepiiriin. Ensin olivat taustatiedot, joista selvisi vastaajan sukupuoli, siviilisääty, lapsen ikä, sisarusten lukumäärä sekä se oliko lapsi saanut diagnoosin. Toisessa osiossa selvitettiin perheen arkeen vaikuttavia tekijöitä ja kolmannessa tehtävien jakautumisesta perheen arjessa. Näiden teemojen avulla halusin selvittää, mitkä asiat nousivat niissä tärkeimmiksi. Kun olin käynyt läpi kaikki vastaukset ja kirjannut ne ylös taulukkoon, tein niistä johtopäätökset ja aloin muuttaa niitä tekstimuotoon.

Haastattelujen osalta analysointi tapahtui melko pian haastattelujen jälkeen kun asiat olivat vielä tuoreessa muistissa. Kirjoitin haastattelujen aikana vastaukset kysymyspaperille ja kirjoitin puhtaaksi vastaukset niiden pohjalta. Nauhoitetun haastattelun purin au-ki litteroimalla sen sanasta sanaan.

5.3.1 Teema- analyysi

Teema-analyysin eli teemoittelun avulla lähestytään usein aluksi aineistoa. Tutkija pyrkii löytämään ja erottelemaan tekstistä tutkimusongelman kannalta olennaiset teemat, joiden esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa vertaillaan. Käytännöllisen tutkimusongelman selvittämiseen teema-analyysi käy hyvin. Sen avulla voidaan poimia olennainen tieto ja aineiston osa. Uhkana teemoittelussa on, että se jää teemojen mukaan järjestetyn sitaattikokoelman esittelyksi. Jotta teemoittelu onnistuu, se edellyttää empirian ja teorian kiinteää vuorovaikutusta. (Eskola & Suoranta 1998, 175-176.)

5.3.2 Tyypittely

Tyypittely on teemoittelun ohella toinen vaihtoehto aineiston analyysin tekoon. Sen avulla ryhmitellään aineisto tyypeiksi samankaltaisuuksia etsimällä. Tyypittelyä tehtäessä täytyy aina jäsentää tarinajoukko eli teemoitella. Seuraavassa kolme tapaa, joilla muodostetaan tyyppejä: 1. Autenttinen eli laajemmasta aineiston osasta on esimerkkinä yhden vastauksen sisältävä tyyppi. 2. Yhdistetty eli yleinen tyyppi, jossa mukaan otetus asiat esiintyvät suuressa osassa vastauksissa. 3. Mahdollisimman laaja tyyppi eli tyyppi on mahdollinen, mutta ei sellaisenaan todennäköinen. Mukaan otetut asiat saattavat esiintyä vain yhdessä vastauksessa. (Eskola & Suoranta 1998, 182-186.)

6 TULOKSET

Tutkimusaineisto kerättiin lähettämällä kyselylomake kuuteen perheeseen vanhemmille, joiden lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä. Näistä perheistä viisi osallistui perheneuvolan vanhempainryhmään ja yksi perhe löytyi muiden yhteyksien kautta. Lisäksi haastattelin kolmea näiden perheiden äitiä. Lasten iät olivat 7- 10-vuotta.

Lasten diagnoosit jakautuivat seuraavasti:

2	ADHD-diagnoosi
1	Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), lapsuuden tunnehäiriö ja pelottava lapsuuden aikainen kokemus
1	Dysphemia eli änkytys, dyslalia evolutionalis eli viivästynyt puheen/kielen kehitys ja Pro obs eli motoriikka, vuorovaikutus ja leikki- taidot
1	ei diagnoosia
1	Harvinainen diagnoosi , joka ei itsessään aiheuta haastavaa käyttäytymistä

Lähetin kyselykaavakkeet perheiden molemmille vanhemmille. Lopputulos oli, että sain vastaukset kuudelta äidiltä ja kahdelta isältä. Kolmen perheen vanhemmat elävät avioliitossa, kaksi avioliitossa ja yhden perheen vanhemmat ovat eronneet. Perheiden lasten lukumäärä vaihteli 0- 5 välillä. Kahdessa perheessä oli yksi lapsi, kolmessa kaksi lasta ja yhdessä perheessä viisi lasta.

6.1 PERHEEN ARKEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

x = vastausten esiintyvyys

TAULUKKO 1. Perheen arkea kuvaavat sanat

tasapainoinen	xx
kaottinen	x
työntäyteinen	xxxxxx
levoton	xxx
hyvin organisoitu	x
riitaisa	xxxx
kunnioittava	x
toimiva	xx
sekava	xxx
rauhallinen	x
äänekäs	xxxxxx
organisoimaton	x
hiljainen	
vähän kommunikoiva	
järjestelmällinen	
yhdessä toimiva	xx
sopuisa	x
vuorovaikutuksellinen	xxx
toisen huomioiva	xx
rakastava	xxxxxx

Perheiden arkea kuvaavat sanat olivat lähes kaikissa vastauksissa samansuuntaiset.

Ainoastaan kahdessa perheessä arki koettiin toimivaksi. Perheessä, jossa lapsella ei ollut diagnoosia, arki koettiin edellisen lisäksi rauhalliseksi, tasapainoiseksi ja sopuisaksi.

Muissa vastauksissa nousi selvästi esiin arjen työntäyteisyys, levottomuus, äänekkyys ja riitaisuus. Toisaalta jokaisessa lomakkeessa arjen kerrottiin olevan myös rakastavaa.

TAULUKKO 2. Lasta parhaiten kuvaavat sanat

vaativa	XXXXXX
sosiaalinen	XXXXXXXX
rauhallinen	X
puheliias	XXXXXX
hyväntuulinen	XX
aggressiivinen	XX
mielikuvitusrikas	XXXXX
kiltti	X
omatoiminen	XXX
vähään tyytyvä	
epäsosiaalinen	
auttavainen	XXXXX
hiljainen	
masentunut	X
hajamielinen	XXX
levoton	XXXXXXXX
kärsimätön	XXXXXXXX
viihtyy hyvin yksin	X
vilkas	XXXXXX
tarvitsee paljon aikuisen tukea	XXXX
ei keksi yleensä itse tekemistä	XX
vähän kavereita	XXX
huomionhakuinen	XXXXX
levollinen	
idearikas	XXX
paljon kavereita	XXXX

Lasta parhaiten kuvaavia sanoja olivat vaativa, sosiaalinen, puheliias, mielikuvitusrikas, auttavainen, levoton, kärsimätön, vilkas, tarvitsee paljon aikuisen tukea, huomionhakuinen ja omaa paljon kavereita. Nämä lapsen piirteet nousivat siis eniten esille vas-

tauksista. Kuitenkin voidaan huomata, että vastauksista löytyy myös jonkin verran hajontaa muiden kohtien osalta. Joku vanhemmista kuvaa lastaan rauhalliseksi ja kiltiksi. Myös lapsen omatoimisuus ja kavereiden vähyys kuvaavat osaa lapsista. Kaiken kaikkiaan kuitenkin lasta kuvaavat sanat painottuvat kuvaamaan juuri niitä asioita, jotka liittyvät lapsen haastavaan käyttäytymiseen. Toisaalta, vaikka lapsen käytös olisikin haastavaa, löytyy sitä tasapainottamaan monia hyviä ominaisuuksia kuten esimerkiksi auttavaisuus, mielikuvitusrikkaus ja sosiaalisuus.

Mitkä tekijät aiheuttavat haasteita perheen arjen sujumiselle?

Vastausten perusteella voi tehdä havainnon, että näissä perheissä arjen sujumista hankaloittivat erilaiset ennalta arvaamattomat muutokset, joihin lapsi reagoi voimakkaasti. Monille lapsille oli tärkeää tietää esim. mitä koulun jälkeen tai illalla tehdään. Nopeat muutokset päivärytmiin saattoivat aiheuttaa lapsessa vastustelua tai levottomuutta. Lähteminen johonkin koettiin lapselle vaikeaksi esim. terapiaan lähteminen voi tuntua lapsesta ikävältä koulupäivän jälkeen, jonka vuoksi hän saattaa vastustella lähtemistä. Myös muut lähtemistilanteet tuntuvat rasittavan perheitä niistä aiheutuvien riitatilanteiden vuoksi. Ruokakauppaan lähtemisestäkin voi muodostua hermoja repivä taistelu lapsen ja vanhemman välillä. Lapsi kokeilee antaako vanhempi kuitenkin jäädä kotiin tai jos ei, niin sitten on ainakin saatava ostaa jotain itselleen. Lapsi asettaa helposti vanhemmilleen ehtoja, jotta tämä toimisi pyydetyllä tavalla. Siinä kysytään vanhempien hermoja ja voimaa, ettei lapselle anneta periksi. Tämä jatkuva vanhempien hermojen kokeilu ja kiristäminen koettiin yhtenä tärkeänä osana arjen sujumista vaikeuttavana tekijänä. Äiti 1 olikin sitä mieltä, että kun voimat alkavat olla niin lopussa jatkuvista taisteluista lapsen kanssa, ei enää edes jaksaa pitää tiukasti rajoista kiinni. Sitä vaan yrittää selvittää tilanteesta mahdollisimman helposti, jotta välttäisi lapsen vanhempaan kohdistuvat haukkumiset, kiroilut ja mahdolliset kiinnikäymiset sekä tavaroiden rikkomiset.

Haasteellisten tehtävien tekeminen koetaan muutamassa perheessä lasta ärsyttäväksi. Lapsi turhautuu jos tehtävän tekeminen ei heti onnistu, joka voi purkautua tavaroiden heittelemisenä, äänekkäänä mölinänä tai ovien paukkeena. Huonosti mennyt koulupäivä vaikutti myös arjen sujumiseen useissa perheissä. Koulussa tulleet riidat, epäonnistumisen tunteet tai epämieluisat tehtävät näkyvät lapsessa tämän tullessa koulusta kotiin. Mikään ei huvita, läksyt eivät kiinnosta ja kaikki näyttäisi olevan huonosti. Monien vanhempien mukaan lapsen mielialaa voi olla vaikea muuttaa huonosti menneen päivän jäl-

keen, jolloin ilta saattaa muodostua erittäin hankalaksi. Yleensä lapsen kanssa aiheutuneet riidat näkyvät myös vanhempien välisessä suhteessa, jolloin perheen arki on kaikille osapuolille rasittavaa.

Yhdessä perheessä, jossa äiti on pääasiassa yksin vastuussa arjen sujumisesta, koettiin lasten lukumäärän olevan haastavaa. Perheessä on viisi lasta ja äidistä tuntui, etteivät kaikki lapset saa aina tarpeeksi huomiota. Äidillä on raskasta yrittäessään saada kaikki menemiset ja tekemiset tapahtumaan oikeaan aikaan. Muutamassa muussakin vastauksessa nousi esiin äidin väsymys, jolloin arkikaan ei oikein suju. Toisessakin perheessä äiti koki haasteita arjen sujumiselle, koska puolisoilla oli epäsäännöllinen työ toisella paikkakunnalla, jolloin äiti joutuu huolehtimaan suurelta osin yksin arjen pyörittämisestä.

Kaverien puute voi olla ratkaisevaa arjen sujumiselle. Äiti 2:n mukaan heidän arki muuttuu todella vaikeaksi ja raskaaksi jos lapsi ei löydä leikkikaveria. Ilta kuluu silloin lähes kokonaan siihen, että lapsi kulkee äidin perässä kysyen mitä voisi tehdä. Myös sisko saa osansa pikkuveljen tunkiessa väkisin tämän huoneeseen kielloista huolimatta. Kun lasta pyytää menemään leikkimään omaan huoneeseensa, saattaa lapsi sanoa, ettei kukaan välitä hänestä kun hän on niin tyhmä, tai ovet alkavat paukkumaan ja tavarat lentelemään. Tällainen rasittaa valtavasti parisuhdetta vanhempien alkaessa riitelemään keskenään siitä, miten lapseen tulisi suhtautua tai miten toimia. Äiti kertoi vanhempien syyllistävän toisiaan siitä, ettei toinen vietä tarpeeksi aikaa lapsen kanssa. Usein tällainen riitely on kovaäänistä ja myös perheen lapset kuulevat sen. Hän kertoi miettineensä sitä, miten riitely vaikuttaa lasten turvallisuudentunteeseen ja luottamukseen omia vanhempiaan kohtaan. Toisin sanoen lapsen huono käytös johtaa usein loppujenlopuksi siihen, että vanhemmat riitelevät keskenään ja alkuperäinen asia unohtuu kokonaan. Äiti mietti sitä, tiedostaako lapsi oman käyttöksensä johtavan isän ja äidin väliseen riitaan, ja jos tiedostaa niin miksi hän tekee niin. Miksi hän ei usko kerralla kun kielletään tai kehoitetaan toimimaan tietyllä tavalla?

Arjen sujumista helpottavat tekijät

Suunnitelmallisuus

Muutaman lapsen vanhemman mukaan on tärkeää suunnitella seuraava viikko ja merkata kalenteriin tärkeät asiat. Näin mikään ei pääse unohtumaan eikä ikäviä yllätyksiä ilmaannu jatkuvasti. Perheen arki saattaa olla hyvin kiireistä, varsinkin jos sekä lapsilla että vanhemmilla on useita harrastuksia tai muita menoja. Silloin suunnitelmallisuus nousee yhä tärkeämpään osaan perheen arjen sujumisen kannalta. Myös lapsi näkee kalenterista ne päivät, jolloin hänellä on esim. terapia, joka auttaa häntäkin hahmottamaan kunkin päivän sovitut menot etukäteen. Myös muistilaput koettiin kalenterin ohella helpottaviksi tekijöiksi arjen sujumiselle. Äiti 1 kertoi käyvänsä edellisenä päivänä läpi seuraavan päivän tapahtumat. Hän totesi suunnittelun auttavan silloin kun pystyy sen toteuttamaan. Kaikki ei aina kuitenkaan mene suunnitelmien mukaan esim. jos lapsi sairastuu tai on itse väsynyt. Tämän äidin mukaan silloin onkin kaaos valmis. Äiti 1:n mukaan aikataulutus on tärkeää, jotta arki sujuu. Hänen mukaansa on edes itse oltava ajoissa valmis lähtemään, jolloin sietää paremmin lapsen ”oikuttelua” ja pahaa tuulta.

Lapsen kaverit

Lasten kaverit näyttivät helpottavan arjen sujumista. Kun lapsella on mielekästä tekemistä, jää turha kiukuttelu ja huomionhaku vähemmälle. Hyvät ulkoilusäät merkitsivät myös paljon, koska suurin osa lapsista viihtyi hyvin ulkoleikeissä. Saadessaan touhuta kavereiden kanssa ulkona, lapsi pääsee purkamaan energiaansa ja illalla unikin tulee paremmin.

Terapioiden määrä ja lapselle annettu aika

Terapioiden määrä koettiin yhdessä perheessä oleelliseksi arjen sujumiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Jos terapioita ei ole niin usein, ei lapsi eikä äiti pääse niihin väsymään. Äiti 1 kertoi myös, että kun äiti on enemmän kotona ja vähemmän töissä, sujuu arki helpommin. Nykyään työ viekin monelta vanhemmalta paljon aikaa, myös iltaisin, jolloin perheen kanssa vietetyn ajan määrä luonnollisesti vähenee ja lasten kuljettamisen järjestely esim. terapiaan ym. hankaloituu. Lapselle annettu aika mainittiin arjen sujumista helpottavana tekijänä parissa vastauksessa. Äiti 3 kertoi lapsensa usein pyytävän, että ”tehdään jotain koko perhe yhdessä”. Lapselle on tärkeää, että perhe on yhdessä ja toimii

yhdessä. Se voi olla vaikka lautapelin pelaamista tai kirjan lukemista. Itse tekemisen muoto ei välttämättä ole lapselle niin tärkeää kuin yhdessäolo.

Yhteiset päämäärät

Perheen yhteiset päämäärät ja suunnitelmat esimerkiksi lomat, toimivat myös jaksamisen kannustimena. Muutaman vanhemman mielestä on tärkeää välillä irrottautua koko perheen voimin arjesta ja nauttia hieman erilaisesta yhdessä olostä vaikkapa etelän aurinon alla. Siellä voi yleensä hetkeksi unohtaa kaikki ikävät asiat, jolloin yhdessä olokin sujuu paremmin. Loman jälkeen jaksaa taas palata uusin voimin arkeen.

Lapsen kuunteleminen ja keskustelu

Isä 1 koki lapsen kuuntelemisen ja asioista puhumisen tärkeäksi arjen sujumisen kannalta. Toisaalta äiti 2 kertoi hänen lapsensa suunsa käyvän kuin ”moottori”, joka on välillä rasittavaa. Pojalla on ADHD-diagnoosi, johon usein liittyy tarve puhua jatkuvasti. Äidin mukaan lapsi ei näyttäisi kestävän hiljaisia hetkiä lainkaan, vaan hän näyttäisi aina miettivän mistä voisi seuraavaksi kertoa. Tarinat voivat liittyä monenkin vuoden takaisiin asioihin, joita äiti ei enää edes muistanut tapahtuneen. Poika kuulemma miettii paljon asioita ja kyselee vanhemmiltaan monimutkaisia ja vaikeita asioita. Ne liittyvät usein avaruuteen tai eläimiin. Äiti koki positiivisena asiana, että lapsi on utelias ja haluaa tietää asioista mahdollisimman paljon.

Asioiden selittäminen lapselle

Asioiden selittäminen koettiin monessa perheessä tärkeäksi. Miksi pitää toimia juuri näin? Miksi vanhemmat kieltävät jotain? Se ei siis ole vanhemmilta kiusantekoa lasta kohtaan, vaikka lapsi saattoi toisinaan kokea niin. Kaikkeen löytyy selitys ja kun lapsi ymmärtää syyt kielloille ja kehotuksille, hänen on helpompi toimia niiden mukaan. Asioiden syy-seuraussuhteiden ymmärtämisen oppiminen onkin lapselle tärkeää.

Rangaistus- ja palkkiosysteemit

Rangaistus- ja palkitsemissysteemit toimivat keinoina osoittaa lapselle mitä hyvästä ja huonosta käytöksestä seuraa. Äiti 3 kirjoitti, että heillä lapselle annetaan varoitus huonosta käytöksestä. Jos lapsi vielä jatkaa, hän joutuu jäähypenkille, jossa ollaan niin monta minuuttia kuin on ikävuosiakin. Se oli koettu heillä hyväksi pysäytyskeinoksi

jääda miettimään huonoa käytöstä. Äiti 4 totesi pojan joutuvan puoleksi tunniksi omaan huoneeseensa jos käyttäytyy huonosti. Koulussa annetaan hyvästä käytöksestä leimoja ja 10-15 leimalla viikossa saa lisää peliaikaa tietokoneella. Lisäksi kotihommista saa palkkioksi vähän rahaa. Aikuisen oma rauhallisuus koettiin tärkeäksi asioiden selvittelyssä lapsen kanssa. Näin lapsikin rauhoittuu kuuntelemaan mitä aikuisella on sanottavana. Hän saa myös esimerkin siitä, miten asiat voidaan selvittää rauhanomaisin keinoin ilman huutoa ja tavaroiden heittelyä.

Lapsen kasvaminen ja asioihin ajoissa puuttuminen

Lapsen kasvaminen ja kehittyminen mainittiin yhdessä vastauksessa arjen sujumista helpottavaksi tekijäksi. Joskus vanhemmat saavatkin kuulla jonkun tutun sanovan, että kyllä se muutaman vuoden päästä helpottaa kun lapsi kasvaa. Joidenkin lasten kohdalla se voi hyvinkin olla näin, mutta esim. ADHD-pojan äiti 4 kertoi ajatelleensa juuri toisinpäin. Hän pelkää, että mitä isommaksi poika kasvaa sen suuremmiksi muuttuvat tämän ongelmatkin ellei niihin puututa ajoissa riittävän tehokkaasti.

Lääkitys

Äiti 2 koki heidän pelastukseksi pojan lääkityksen, jonka avulla aggressiivisuus ja impulsiivisuus ovat helpottaneet ja poika on saanut kavereita, joita ei ennen ollut lainkaan. Tietenkin lapselle oli tullut ikääkin lisää, mutta äiti uskoi, että aiempi kaoottinen elämänvaihe oli helpottanut juuri tämän lääkityksen ansiosta.

Miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy kotona?

Lapsen haastava käyttäytyminen kotona näkyi vanhempien mukaan muun muassa tottelemattomuutena, vastaan väittämisenä, kiroiluna ja aggressiivisena käyttäytymisenä. Lisäksi lapsi keskeyttää usein aikuisten puheen ja hakee jatkuvasti huomiota itselleen. Äiti 4 kertoi, että vieraiden tullessa kylään, hänellä on jatkuvasti pinna kireällä lapsen käytöksen vuoksi. Ennen kaikkea juuri silloin lapsi käyttäytyy sopimattomasti vieden kaikkien huomion. Vieraiden kanssa keskustelu on lähestulkoon mahdotonta. Äidin mukaan heille ei edes pyydetä usein vieraita juuri tästä syystä.

Lapsen käyttäytyminen voi muuttua hetkessä päinvastaiseksi. Se luo yllättäviä tilanteita, joka vaikuttaa koko perheen käyttäytymiseen. Hetki sitten ollut rauhallinen ilta kotona saattaa muuttua silmänräpäyksessä levottomaksi ja hermostuneeksi lapsen mielialan

muuttuessa. Esimerkiksi yksikin poikkinainen sana vanhemmalta voi saada tällaisen lapsen raivon valtaan. Joskus syytä huonoon käytökseen voi olla vaikea tietää. Raivonpuuskan voi aiheuttaa jopa se, etteivät legopalikat mene kohdalleen ensimmäisellä yrityksellä. Syy voi siis olla aikuisen mielestä aivan turha ja mitäänsanomaton. Lasten vanhemmat kokivat, että haastava käytös aiheuttaa heissä hermojen kiristymistä ja väsymistä.

Vastausten mukaan haastava käyttäytyminen näkyy kotona myös sisarusten ärsyttämisenä ja määräilemisenä, isotteluna ja ”ihan sama” - mentaliteettina. Äiti 1 kertoi etsivänsä illalla lähimetsistä hatut ja käsiineet ja kuuntelee ”ihan sama” - kommentit. Äiti 2 kertoi poikansa olevan todella hajamielinen ja unohtevansa ja kadottavansa tavaroita minne sattuu. Sitten hän syyttää aina muita tavaroidensa viemisestä. Loppujen lopuksi ne yleensä löytyvät jostain pojan jäljiltä. Nämä tilanteet aiheuttavat kuulemma yleensä aikuisen hermostumista ja lapsen raivonpuuskia. Myös lapsen vaikeus rauhoittuminen illalla nukkumaan, aiheutti eräässä perheessä päivittäisiä haasteita. Ilta voi venyä pitkälle yöhön, ennen kuin lapsi nukahtaa ja vanhemmat saavat hetken omaa aikaa.

Millaisia haasteita lapsi asettaa sinulle vanhempana?

Lasten vanhemmat kokivat, että lapsen käyttäytyminen asettaa monia haasteita vanhempana olemiselle. Äiti 1 kertoi, ettei häneltä löydy keinoja selvitä eteen tulevista ongelmista eikä hän tiedä, mitä lapsen päässä tapahtuu. Tähän lapseen ei äidin mukaan tehoa samat keinot kuin ns. normaaliin lapseen. Tulevaisuus tuntui hänestä pelottavalta. Äiti 4 kertoi itsehillinnän ja tärykalvojen olevan koetuksella. Hänellä oli myös neuvottomuuden tunne siitä, miten lasta voi auttaa kehittymään. Toisaalta hän toivoi ja pelkäsi lapsen kasvavan pian kypsemmäksi ja aikuisemmaksi, loogisemmaksi, itsensä hillitseväksi, valoisammaksi, ystävällisemmäksi, vähemmän itsekeskeiseksi, vähemmän pessimistisemmäksi, avoimemmaksi, itsenäisemmäksi ja kärsivällisemmäksi omaksi itsekseen. Isä 2 kertoi lapsen asettamien haasteiden vanhemmuudelle olevan, että, hänen täytyy etsiä lisää tietoa lapsen sairaudesta ja käyttäytymisestä. Haasteita vanhemmuudelle asettivat myös, että vanhemman on haastavaa ymmärtää lapsen tekojen syitä. Vanhemman pitäisi muistaa olla johdonmukainen selvien rajojen ja sääntöjen muodossa ja pysyä itse rauhallisena kun käsitellään asioita lapsen kanssa.

Kärsivällisyyden koettiin olevan monessa perheessä koetuksella. Äiti 5 mainitsi, että hän on miettinyt, mikä lapsen käytöksessä todella on temperamenttia ja mikä ”sairautta”. Entä mikä on vanhemman oma osuus tilanteisiin omalla temperamentilla? Vanhemmat saattavat myös kuvitella hallitsevansa jonkin asian lapsen kanssa ja uskovat lapsen taitojenkin riittävän toimimaan odotusten mukaisesti. Mitä sitten kun se ei sujuukaan sovitulla ja toivotulla tavalla, vaan toistoja tarvitaan aina vaan lisää? Äiti 5:n mukaan silloin tulee riittämätön olo ja sitä alkaa miettimään ”enkö minä ikinä opi, ettei noita haasteita yhdellä eikä kahdellakaan kerralla voiteta.”.

6.2 TEHTÄVIEN JAKAUTUMINEN ARJESSA

TAULUKKO 3. Kodinhoidosta huolehtiminen

	siivoaminen	ruoan valmistus	pyykinpesu
lapsi itse	XXXX		
äiti	XXXXXXXX	XXXXXXXX	XXXXXXXX
isä	XXXXXX	XXXX	XX
sisarukset	XXX	X	
joku muu?			

TAULUKKO 4. Hygieniasta huolehtiminen

	suihkussa käyminen	hampaiden pesu	vaatteiden valinta	vaatteiden pukemi- nen
lapsi itse	xxxxxxx	xxxxxxx	xxxx	xxxxxxx x
äiti	xxx	xxxx	xxxxxxx x	xx
isä		xx	x	
sisä- rukset				
joku Muu?				

Vastausten perusteella voidaan huomata, että kodinhoidosta huolehtiminen jää usein pääasiassa äidin harteille. Isät osallistuvat useimmiten siivoamiseen, mutta eivät niinkään pyykinpesuun tai ruoan valmistukseen. Hygieniasta huolehtimiseen lapsi näyttäisi tarvitsevan usein äidin apua. Hampaiden pesuun ja vaatteiden valintaan osallistuu muutamassa perheessä myös isä.

TAULUKKO 5. Lapsen kanssa oleminen:

	leikkiminen	pelailu (lautapelit, tietokonepelit ym.)	yhdessä harrastaminen (jalkapallo, pyöräily ym.)
lapsi itse	xxxxxx	xxxxxxx	xxxxxx
äiti	x	xxxxx	xxxxxxx
isä	xx	xxxxx	xxxxxx
sisä- rukset	xxxx	xxx	xxxx
joku Muu?	xxx (kaverit)	xx (kaverit)	xx (kaverit)

Vastaukset osoittivat, että lapsi leikkii usein joko yksin tai sisaruksen kanssa. Äiti ja isä osallistuvat enemmänkin pelailuun ja yhdessä harrastamiseen, jossa näyttäisi usein olevan koko perhe mukana.

TAULUKKO 6. Muita lapsen liittyviä käytännön toimenpiteitä vaativia asioita

	lapsen mahdollisiin harrastuksiin/ kavereille kuljettaminen	lapsen koulutehtävissä auttaminen	lapsen mahdolliseen kuntoutukseen/lääkäriin menoon osallistuminen	lapsen asioita koskevat palaveriin osallistuminen	ristiriitatilanteiden selvittäminen	lapsen kanssa päivittäin keskusteleminen ja kuunteleminen	yhteydenpito luokan opettajan kanssa
lapsi itse	XXXX	X					
äiti	XXXXXX	XXXXXX X	XXXXXXXXX	XXXXXXXXX	XXXXXXX	XXXXXXXXX	XXXXXXX X
isä	XXXXX	XXXX	XXXX	XXXXXXXXX	XXXXXXX	XXXXXXX	XXX
sisarukset		XX			XX	XX	
joku Muu?							

Lapsen harrastuksiin ja kavereille kuljettamiseen äiti ja isä osallistuivat tasapuolisesti. Lapsi pystyy kulkemaan toisinaan myös itsekkin. Koulutehtävissä on useimmiten apuna äiti, mutta myös isä ja sisarukset auttavat niissä. Lapsen kuntoutukseen/lääkäriin menoihin osallistuu useimmiten äiti, tosin isätkin ovat usein osallisina niissä. Lasta koskeviin palaveriin sekä isä, että äiti ottavat molemmat hyvin osaa. Pieni ero saattaa selittyä vanhempien töistä, sillä se joskus se voi olla esteenä palaveriin osallistumiselle. Ristiriitatilanteiden selvittelyssä näyttäisi molempien vanhempien osallisuus olevan melko tasoissa. Kuitenkin isillä on siinä hiukan suurempi osuus. Toisinaan myös sisarukset toimivat näiden tilanteiden selvittelyssä. Molemmat vanhemmat osallistuvat myös lapsen kanssa keskusteluun ja kuuntelemiseen tasapuolisesti kun taas yhteydenpito luokan opettajan kanssa jää enemmän äidin harteille.

TAULUKKO 7. Lapselle useimmiten saatavilla oleva henkilö kotona

	Kuka perheessänne on useimmiten saatavilla/läsnä kotona?	Kenen puoleen lapsi yleensä ensimmäiseksi kääntyy kotona tarvittaessaan apua/tukea?
äiti	XXXXXXXX	XXXXXXXX
isä	XX	XX
sisarukset	XX	
isovanhemmat		
joku Muu?		

Taulukosta voidaan havaita, että äidit ovat perheissä useimmiten läsnä kotona. Siksi äiti on varmasti myös se, jonka puoleen lapsi ensimmäisenä kääntyy tarvitessaan apua/tukea.

TAULUKKO 8. Vanhempien oma aika

	Jääkö sinulle yleensä aikaa omille harrastuksillesi ja ystävillesi?	Haluaisitko saada enemmän aikaa itsellesi?
Kyllä	XXXXXXXX	XXXXX
Ei	X	XXXX

Vastausten perusteella vanhemmat haluaisivat käyttää omaa aikaansa teatterissa ja elokuvissa käyntiin, kulttuuriin, liikuntaan, opiskeluun ja puolison kanssa kahdestaan olemiseen.

TAULUKKO 9. Arjessa jaksamista tukevat tekijät

	Mitkä tekijät auttavat sinua jaksamaan arjen haasteissa?
Avio-/ avopuolison tuki	XXXXX
Ystävät/sukulaiset	XXXX
Oma harrastus	XXXXX
Vertaistuki	X
Tukipalvelut, mitkä?	X X (perheneuvola käynnit)
Jokin muu, mikä?	X (omat lapset)

Arjen haasteissa jaksamisessa auttoivat vastanneiden mukaan tasapuolisesti avio-/avopuolison tuki, ystävät/sukulaiset sekä oma harrastus. Myös vertaistuki, perheneuvolakäynnit ja omat lapset koettiin muutamassa perheessä olevan avuksi.

Tukea arjen sujumiseen?

Kysyin vanhemmilta myös sitä, kokevatko he tarvitsevansa enemmän tukea arjen sujumiseen. Neljässä vastauslomakkeessa ei sille koettu olevan tarvetta kun taas kahdessa vastauslomakkeessa koettiin, että tukea tarvittaisiin enemmän. Näiden vanhempien mukaan tukea kaivattaisiin vertaistukena, apuna ja neuvoina sekä myös keskusteluapuna vanhemman omaan väsymykseen ja masennukseen. Tukea tarvittaisiin myös siivoukseen ja ruoanlaittoon, koska ne nielevät paljon aikaa, jonka voisi käyttää rauhassa yhdessä olemiseen. Myös lasten vahtimiseen kaivattaisiin tukea, jolloin vanhemmalla olisi mahdollisuus omiin harrastuksiin. Yhdessä kysymyslomakkeessa ei tähän kysymykseen oltu vastattu lainkaan.

Muita esiin nousseita ajatuksia

Kysyin kyselylomakkeen lopussa vielä muita mieleen tulleita asioita, joita vanhemmat halusivat kertoa. Äiti 4 kirjoitti, että ”Vaikka arki onkin usein kaoottista, mahtuu mukaan myös paljon iloa ja onnen hetkiä. Varsinkin silloin, kun ei ole kiire ja kaikilla on

hyvä olla”. Äiti 1:n mukaan ”Muutama hyvä päivä saa jaksamaan niitä huonompia. Monta huonoa päivää peräkkäin...kuinka sitä tulikaan lapsia hankittua!!”. Äiti 5:n kertomaa, ” Kova kasvunpaikka erityisesti itselle tuo haasteellinen lapsi, edistymistä tapahtuu hitaasti. Myös lapsen kipuilu tunnetasolla ongelmansa kanssa on ollut ajoittain raskasta, kun aina ei voi auttaa.”

Äiti 2 kirjoittaa:

Rakastan lastani yli kaiken ja yritän olla mahdollisimman hyvä äiti. Huonon päivän sattuessa kuitenkin tuntuu, ettei vaan meinaa jaksaa. Toisaalta hyvänä päivänä pahat asiat unohtuu taas hetkiseksi, vaikka takaraivossa jyskyttää ajatus, ettei tätä voi kestää kauaa. Ei tätä kukaan muu voi ymmärtää kuin sellainen, jolla arki on tällaista samanlaista. Ja vaikka apua hakee, sitä voi olla todella vaikeaa saada. Kaikesta saa siis todella taistella, vaikka hätä on suuri.

Näiden muutaman vanhemman ajatusten perusteella voidaan havaita näiden perheiden kaipaavan rauhallista ja sujuvaa arkea, jota on harvoin tarjolla. Toisaalta arjen kaoottisuuden mahtuu myös hyviä hetkiä, jolloin koko perhe voi nauttia yhdessäolosta. Neuvottomuus ja väsymys nousevat kuitenkin selvimmin esiin näistä kirjoituksista. Myös avunsaanti koettiin ongelmalliseksi. Vanhemmat tarvitsevat apua arjen selviytymiskeinojen löytämiseksi ja oman vanhemmuuden tukemiseksi. Tukimuotojen löytyminen ajoissa on siksi tärkeää.

6.3 HAASTATTELUT

Haastattelin kolmen lapsen äitiä. Kaksi äideistä oli perheneuvolan vanhempien ryhmään osallistuneiden perheiden äitejä ja kolmannen äidin tunnen muista yhteyksistä. Diagnooseina heidän lapsillaan olivat adhd (2 lasta) ja eräs harvinainen diagnoosi(1 lapsi).

6.3.1 Diagnoosin merkitys

Kysyin vanhemmilta miten lapsen diagnoosi oli vaikuttanut heidän elämäänsä. Vastaukset olivat hyvin yhdensuuntaiset. Vanhemmat olivat olleet helpottuneita saadessaan tietää lapsen oireilun ja mahdollisen haastavan käyttäytymisen syyt. Äidit 3 ja 4 kertoivat

luulleensa aiemmin olevansa huonoja kasvattajia, koska lapsi käyttäytyi huonosti eikä mikään tuntunut onnistuvan.

Äiti 3 kertoikin:

Monta vuotta meni ihan siihen, että päiväkodista tuli päivittäin huonoa palautetta. Rivien välistä pysty lukemaan, et hoitajat halus tietää miks meidän poika on tollanen. Sit alko ne jatkuvat palaverit millon kenenkin kanssa. Pitkään tuntu, et kaikki piti meitä vaan niin surkeina vanhempina. Vasta monen vuoden päästä kun Lauri (peitenimi) alotti koulun, löydettiin syy kaikelle tälle. Voin sanoo, et se oli yks parhaista hetkistä pitkään aikaan. Mä olin niin iloinen ja helpottunut ja aattelin, et nyt Lauri selviää kun sitä ymmärretään paremmin ja saadaan lääkitys käyntiin. Tuli mulle mieleen myös, et siitäs saitte! En mä niin huono äiti ollukkaan. Tällaset oli ihan ekat ajatukset. Ihmettelen kyllä edelleen miks kaikki kesti niin kamalan kauan.

Yksi haastateltavani oli 8-vuotiaan erään harvinaisen diagnoosin omaavan pojan äiti.

Äiti 1 kertoi pojan saaneen tämän diagnoosin ollessaan 4,5-vuotias. Diagnoosi oli tuolloin helpotus, koska näin he ymmärsivät mistä kaikki selittämättömät oireet johtuivat. Sairaalassa ei tiedetty, mistä oireet johtuivat ja saadessaan vääränlaista lääkitystä, oireet vain pahenivat. Poika tarvitsi tuolloin apua kaikissa toimissaan. Häntä piti muun muassa syöttää, koska kädet eivät toimineet. Lapsen tilanne koheni heti diagnoosin varmistuttua kun löydettiin oikeanlainen lääkitys pojan oireisiin. Kysyin äidiltä aiheuttaako kyseinen diagnoosi lapselle käyttäytymisen ongelmia. Äidin mukaan ne eivät kuulu siihen, mutta uskoi lapsen tuskaisen olon aiheuttavan myös tällaisia käyttäytymisen piirteitä. Lääkärin kertoman mukaan myös lääkitys voi vaikuttaa käyttäytymiseen. Äiti uskoi lapsen temperamentin vaikuttavan osaltaan tämän käyttäytymisen haastavuuteen.

6.3.2 Arjen sujuminen

Arjen sujuminen oli haastatelluissa perheissä vaihtelevaa. Äiti 1 kertoi nyt olevan helpompi kausi heidän elämässään. Poika on jo hieman kasvanut ja osaa vähän hallita itseään. Fysio- ja toimintaterapian avulla pojan liikkuminen on jo sujuvaa ja hän pystyy toimimaan normaalisti, joka helpottaa myös sekä pojan että koko perheen elämää. Terapiaan lähteminen on kuitenkin vaikeaa, koska poika haluaisi jäädä kotiin leikkimään. Äiti kertoikin jatkuvien terapioiden viemisen olevan rankkaa lapsen vastustelun vuoksi. Äiti sanoi, ettei jaksaisi taistella terapiaan lähtemisestä joka kerta.

Koskaan ei myös tiedä, milloin räjähtää. Pienikin asia voi saada pojan hermostumaan rajusti. Esimerkkinä äiti kertoi roskien viemisen, josta voi kehkeytyä rajukin riita. Sosiaalisissa suhteissa on myös vielä opeteltavaa. Äiti kertoi pojan esimerkiksi pussanneen serkkutyttöä niin rajusti poskiin, että niihin oli jäänyt punaiset jäljet. Pojan käytös ei ole ollut koskaan aggressiivista vaan huono käytös näkyy enemmänkin rumana puheena. Äiti kuvaili poikaa ujoksi, vaikka sanoikin tämän olevan erittäin sosiaalinen. Pihalla on aina kavereita joiden kanssa leikkiä. Äiti kertoi pojan haastavan käyttäytymisen rajoittavan myös perheen sosiaalista elämää. Varsinkaan kylään ei ole hänen mukaansa mukavaa mennä kun tietää, miten vaikeaa siellä pojan kanssa on. Kotiin on helpompi pyytää vieraita, koska kotona selvittää paremmin haastavista tilanteista.

Äiti 4:n mukaan pojalla on vain vähän kavereita, joka vaikuttaa arjen sujumiseen. Poika kaipaisi kovasti kavereiden seuraa, mutta sellaisen saatuaan leikit eivät meinaa onnistua. Leikit päättyvät yleensä riitaan, jota seuraa toisinaan syyttelyä puolin ja toisin. Poika ei kuulemma näe omaa osuuttaan riitoihin, vaan syyttää aina muita. Aiemmin poika valehteli paljon, mutta nykyään jo vähemmän. Äidin mielestä poika ei aina kerro koko totuutta asioista tai ainakin jättää oman osuutensa niihin kertomatta. Pojalla ei äidin mukaan ole myöskään empatian taitoja tai ainakaan hän ei osaa niitä käyttää. Lempileikiksi äiti kertoi pojalla olevan legoilla rakentelun, tietokonepelit ja ulkoleikit. Hän keksii melko hyvin itse tekemistä eikä tarvitse siihen aikuisen apua. Nyt pojan ollessa 9-vuotias, hän ei enää jätä asioita niin paljon kesken, varsinkin jos on mielekästä tekemistä. Muuten äiti kokee asioiden menneen huonompaan suuntaan, osaksi siksi, että pojalle on tullut voimaa lisää eikä hänelle pärjää yhtä hyvin kuin tämän ollessa pienempi. Aikaisemmin äiti oletti asioiden menevän parempaan päin, mitä vanhemmaksi poika tulee, mutta näin ei kuitenkaan ole siis käynyt.

Äiti 3 kertoi lapsen mielialojen vaihtelevan hyvin nopeasti, joka vaikuttaa erittäin paljon arjen sujumiseen:

Me saatetaan esimerkiksi tehdä ruokaa keittiössä kaikessa rauhassa ja jutellaan mukavia. Sit yht'äkkiä Lauri (peitenimi) ryntää ulkoa sisälle ja tulee huutamaan, et "mul on kauhee nälkä. Pakko saada ruokaa nyt heti!" Siinä kun sit sanoo, et äsken syötiin välipala ja ruoka on noin tunnin päästä valmista, on sota valmis. Homma vaan hajoaa käsiin kun Lauril saa ihan kauheen raivarin. Suusta tulee hirveitä sanoja ja ovet alkaa paukkumaan. Sit Lauri joutuu jäähylle, josta se vielä huutelee kuin tyhmiä me vanhemmat ollaan. Samalla se yleensä hakkaa tai potkii ovea, johon on pakko puuttua. Yleensä siinä vaiheessa ollaan miehen kaa niin hermona, et mekin aletaan riitele-

mään. Siitä se kaikki sit vaan paisuu ja paisuu. Yleensä mä lähdän siinä tilanteessa eri huoneeseen rauhoittumaan ja mies jää huutamaan sinne keittiöön. Et pikkujutusta voi kehkeytyä tosi iso riita. Jokapäiväisenä tollanen on tosi kuluttavaa ja raskasta.

Myös tämän äidin mukaan lapsen haastava käytös vaikuttaa perheen sosiaaliseen elämään. Hän kertoi, että haluaisi kyläillä ja pyytää tuttavilla heille, mutta pelkää, miten lapsi silloin käyttäytyy. Yleensä poika kuulemma aloittaa ”oman shown”, jolloin keskustelusta vieraiden kanssa ei tule mitään. Äiti tiedosti sen, että poika yrittää hallita tilanteita ja ihmisiä vetämällä huomion itseensä. Äiti kertoi, ettei ole todellakaan mikään pelokas ja alentuva lapsen edessä, joka antaisi periksi, jaksaa poika silti aina vaan kokeilla rajojen pitävyyttä. Hän sanoi olevansa omasta mielestään napakka ja määrätietoinen vanhempi, joka asettaa rajat lapselleen. Jatkuva säännöistä muistuttaminen, ”toisella silmällä” lapsen vahtiminen sekä arjen ennakoimattomuus ovat todella kuluttavia tämän äidin mukaan. ”Koskaan ei tiedä mitä seuraavaksi tapahtuu.” Lisäksi kavereiden kanssa tulleiden ristiriitatilanteiden ja ”hölmön hommien” selvittelyyn menee äidin mukaan kohtuuttoman paljon aikaa. ”Usein Lauri valehtelee eikä kerro, miten asiat oikeasti meni, ja se taas vaikeuttaa ja pitkittää asioiden selvittelyä.”

Päivärytmin muutokset vaikuttavat kahden äidin mukaan oleellisesti lapsen käytökseen. Äiti 4:n mukaan ongelmia syntyy jos pitää lähteä johonkin ”ei mieluistaan paikkaan”. Lapsi ei suostuisi lähtemään, vaan haluaisi olla kotona. Äiti saa osakseen ”haistattelua” ym. Jos äiti kertoo pojalle etukäteen jostain kiinnostavasta paikasta, poika ei ehdi asiaa sen enempää ajatella eikä siis kysele siitä. Äiti kertoi pojan ehtivän ajattelemaan vain sängyssä ja saunassa. Äiti 3 taas kertoi, että poika tulee todella levottomaksi ja puhuu lakkaamatta jos tietää jotain mukavaa olevan tulossa. Hän ei jaksaisi millään odottaa, vaan kaikki pitäisi tapahtua saman tien. Siksi vanhemmat joutuvat tarkkaan miettimään kuinka paljon aikaisemmin kertovat tulevista asioista. Toisaalta myös epämieluisat asiat aiheuttavat lapsessa hyvin samantyyppisen reaktion, johon kuuluu lisäksi paljon vastustelua ja huonoa käytöstä. Äiti 1:n mukaan heidän perheessään ei ole kovin tarkkoja rutiineja. Heillä on vain käytössään kalenteri, josta näkyy kaikki menot, joista pidetään kiinni. Näin lapsikin voi itse katsoa, mitä tulee tapahtumaan sillä viikolla. Muuten heillä ei ole tarkkoja rutiineja, kuten ruoka-aikoja tai nukkumaanmenoajoja. Äiti kertoi itse olevansa ensimmäinen joka menee nukkumaan, mikäli ei ole töissä. Muut menevät heti sen jälkeen.

Tässä äiti 3:n tuntemuksia siitä, mitä lapsen haastava käytös on hänessä saanut aikaan:

Välillä on kyl niin neuvoton olo. Sit kun on vielä näitä, jotka tulee ihmettelemään kuin on mahdollista etten saa lasta tottelemaan. Tekis mieli sanoo, et tuuppa itte kokeilee. Ei sellaset ihmiset ymmärrä, jolla ei oo omaa lasta joka käyttäytyis näin, et millasta tää arki oikeesti on. Helppohan se on ulkopuolisen sanoo mitä pitäis tehdä, mut kun ne ei tajuu kuin loppu mä oon ja mitä kaikkee tää perhetilanne oikeen pitää sisällään. Kyl siihen pitemmän päälle liittyy paljon muutakin kun se lapsen haastava käytös.

6.3.3 Lapsen tarvitsema tuki vanhemmilta

Sosiaalisissa suhteissa koettiin lapsen tarvitsevan paljon aikuisen tukea, esimerkiksi siinä kun lapsi menee kesken leikin mukaan joukkoon. Lapsi ei välttämättä tiedä, miten tällaisessa tilanteessa pitäisi toimia, jolloin sattuu usein turhia riitoja ja väärinkäsityksiä. Muut saattavat kokea lapsen tulleen sotkemaan heidän leikkinsä sen sijaan, että lapsi halusi vain päästä leikkiin mukaan. Myös tavaroiden jakamisessa toisten kanssa koettiin lapsen tarvitsevan toisinaan aikuisen apua. Äiti 3 kertoi lapsen pitävän tiukasti kiinni omista tavaroistaan, eikä halua antaa muiden koskevan niihin. Autoleikeissä poika haluaa aina ”parhaat” autot ja lopettaa leikin jos toinen vaatii edes yhtä autoa itselleen. Usein kaveritkin kyllästyvät leikkimään sellaisen lapsen kanssa, koska leikistä ei yksinkertaisesti tule mitään muuta kuin riitaa.

Äiti 3 kertoi:

Meidän poika saattaa soittaa kaikki kaverit läpi kun se haluaa leikkiä jonkun kanssa. Sit kun se vihdoinkin saa jonkun tulemaan niin joskus ei mee kun vartin verran kun Lauri (peitenimi) sanoo et ”mä en jaksa enää leikkiä, lähe kotiis”. Ja sit kun kaveri vähän outona kattoo et mitä toi sano, Lauri saattaa samalla lähtee ulos ja jättää kaverin kun nallin kalliolle. Siinä tarttee olla aikuisen koko ajan selvittelemässä näitä sotkuja. Harmittaa kaverinkin kannalta tollanen. Yleensä siinä sit sanotaan Laurille et nyt kylä leikit kaverin kaa kun kerran pyysitkin. Sit se naama rutussa voi sanoo et” leikitään sit” ja kohta kaikki on taas kun mitään ei ois tapahtunutkaan. Et mieliala muuttuu ihan silmänräpäyksessä.

Vanhempien tukea tarvittiin myös läksyjen teossa. Vaikka lapsi ei aina tarvitsisikaan apua itse läksyjen tekoon, hän saattaa tarvita jonkun viereen istumaan ja katsomaan. Näin lapsi pystyy erään äidin mukaan keskittymään paljon paremmin. Äidit kertoivat lapsensa ärsyyntyvän helposti jos eteen tulee esimerkiksi vaikea lasku. Lapsi kysyy helposti vastausta vanhemmiltaan, mutta jos ei sitä saa, saattavat kirjat ja kynät lennellä.

Äiti 3 kertoi:

Kaiken pitäis sujua aina helposti ja nopeesti. Sit ois rauha maassa. Pikkusenkin jos joutuu ponnistelemaan läksyjen kaa ni heti on homma levällään. Yleensä ekana sanotaan et ”mä en sit tee ollenkaan”. Ja kirjotus läksyt on kaiken pahimpia. Nopeesti kun pitäs saada valmiiks ni on jälkikin sen näköistä. Sit jos erehtyy pyytämään korjamaan jotain sotkuja niin silloin nousee äänenvoimakkuus ihan toiselle tasolle ja savu alkaa nousta korvista. En oo kyl antanut siinä periksi, vaikka helpommalla varmasti pääsisin. Kyllähän se jatkuva taistelu joka asiasta vie voimia. Mä luulin ennen, et jos mä oon aina johdonmukainen ja vaadin tietyt asiat niin kyllä se oppii tietämään miten pitää toimia. Ihme kyllä se jaksaa edelleen kokeilla antaisinko periksi.

Äidit totesivat lastensa kyselevän paljon asioista. Lapset haalivat itselleen usein ”nippe-litietoa” jostain kiinnostavasta aiheesta esimerkiksi avaruudesta tai eläimistä. Äiti 3 kertoi pojan ”suun käyvän koko ajan”.

Joskus ihan hermostuttaa se jatkuva höpötys kun puolet jutuista on ihan hatusta tempaistuja. Varsinkin silloin kun mä yritän keskittyä johonkin muuhun juttuun niin silloin se yleensä alkaa. Sen näkee jo Laurin (peitenimi) ilmeestä millon se miettii mitä vois kysyä tai mistä kertoa. Sit kun mä en osaa aina edes vastata niihin kysymyksiin! Aiheet on ihan laidasta laitaan veden kierokulusta sapelihammastiikeriin. Toisaalta mä oon kyllä tosi ylpee Laurista kun se tietää niin paljon asioita, et ei kai se kyseleminen ihan hukkaan oo menny.

Äiti 1 kertoi lapsensa tarvitsevan aikuisen tukea erityisesti omien taitojen löytämisessä. Esimerkkinä hän kertoi pukemisen, joka toisinaan etenee hieman nurinkurisesti. Poika saattaa pukea ulos mennessään ensin hanskat käteen, jonka jälkeen on vaikeaa saada muut vaatteet puetuksi. Tässä lapsi tarvitsee ohjausta, jotta oppisi pukemaan oikeassa järjestyksessä vaatteet päälle. Myös tavaroiden löytämisessä tarvitaan usein apua. Äiti kertoi pojan olevan hajamielinen ja tavaroiden olevan aina kateissa. Myös käytännön asioissa kuten ruoanlaitossa poika tarvitsee myös apua. Poika tykkää laittaa ruokaa, mutta ei vielä oikein ymmärrä miten sitä pitäisi tehdä. Äiti kertoi, että kun hän tuli kotiin eräänä päivänä, poika oli keittämässä ”puuroa” kattilassa. Kattilassa oli vain vettä ja muovikansi, jota poika sekoitteli kauhalla. Toisella kerralla hän oli yrittänyt tehdä lämmintä voileipää mikroaaltouunissa, mutta oli laittanut aivan liian paljon aikaa sen lämmittämiseen. Tuloksena oli mustunut mikroaaltouuni ja kopperaksi kärventynyt leipä.

6.3.4 Huonoon käytökseen puuttuminen

Jokainen haastateltava äiti kertoi pinnan olevan usein kireällä. Huonoon käytökseen puututaan kieltämällä, joka kääntyy yleensä huutamiseksi ja erään äidin mukaan tavartakin saattavat lennellä isän toimesta. Äiti 4 kertoi, ettei pysty pysymään rauhallisena ja johdonmukaisena kun hermot menee lapsen huonoon käytökseen. Myös oma vireystila vaikuttaa siihen, miten lapsen haastavaan käyttäytymiseen suhtaudutaan. Äidit kertoivat osaavansa ennakoida lapsen ”raivareita” ja yrittävät parhaansa mukaan vähentää tai estää tilanteita kehittymästä liian pitkälle tunnustelemalla tilannetta ja toimimalla sen mukaan.

Perhe 4:ssä käytettiin lapsen rankaisemisena huonosta käytöksestä puoli tuntia omassa huoneessa olemista. Palkkiona lapsi saa kotitöistä vähän rahaa. Koulussa on käytössä leimat, joita saa hyvästä käytöksestä. 10-15 leimasta viikossa saa kotona lisää peliaikaa tietokoneella. Perhe 1:s äiti kertoi käytössä olleen ”kammariin menon”. Sinne mennään rauhoittumaan ja siellä ollaan enintään puoli tuntia. Rangaistuksena käytetään myös ulosmeno kieltoa. Kotiin saa kyllä tulla kavereita, mutta ulos ei saa mennä. Tietokoneelle meneminen voidaan myös kieltää. Palkkioita ei kotona käytetä, mutta koulussa on käytössä tarroja, joita saa hyvästä käytöksestä. Perhe 3:n äiti kertoi käytössä olevan jäähyenkin. Ensin huomautetaan lapsen huonosta käyttäytymisestä ja jos se jatkuu, lapsi joutuu jäähyille niin moneksi minuutiksi kuin on ikävuosiakin. Lapselle kerrotaan myös miksi hän joutui jäähyille. Sen jälkeen pyydetään vielä anteeksi huonosta käytöksestä. Palkkiona hyvästä käytöksestä lapsi saa esimerkiksi päättää mitä haluaisi tehdä koko perheen kanssa. Yleensä se on lautapelin pelaamista tai kirjan lukemista. Viikkorahaa saa jos viikko on sujunut hyvin. Äiti korosti myös sanallisen palautteen merkitystä. Aina palkkio ei siis tarvitse olla mitään konkreettista vaan lapselle voi riittää se, että vanhemmat ovat huomanneet lapsen hyvän käytöksen.

6.3.5 Vastuun jakautuminen perheessä

Kysyin äideiltä, jakautuuko vastuu tasapuolisesti molempien vanhempien kesken. Äiti 1 koki vastuun jakautuvan heidän perheessään melko tasaisesti. Tosin äiti koki olevansa se, joka huolehtii pojan kouluasioista, terapiaista, lääkityksestä ym. Isä vie jumppaan ja

toimii kotona kurinpitäjänä. Tämä johtui pääosin siitä, että äiti on usein iltaisin töissä isän ollessa lasten kanssa kotona. Kysyttäessä lapsen haastavan käytöksen vaikutusta parisuhteeseen, äiti kertoi kokevansa, että ongelmat ovat pitäneet heidät yhdessä. Jo lapsen syntymästä lähtien vanhemmat ovat toimineet tiiviisti yhdessä ja selvinneet monista ongelmista yhdessä. Kaikki tämä on tiivistänyt heidän parisuhdettaan. Äiti ei kuitenkaan täysin kieltänyt sitä, etteikö pojan huono käytös aiheuttaisi riitoja myös vanhempien välille. Isä saattaa syyttää äitiä siitä, että pojan käytös on huonompaa silloin kun äiti on kotona. Tässä kuulemma syynä se, että isä pitää tiukkaa kuria äidin ollessa hieman leppumpi kurin pitäjä. Äiti uskoi kulttuurieron näkyvän heidän perheen arjessa. Suomalaiseen kulttuuriin verrattuna ero on huomattava, jonka vuoksi näkemykset voivat olla hyvin erilaiset.

Perhe 4:n vanhemmat ovat eronneet ja poika asuu vuorotellen molempien luona, vanhempien töiden vuoksi hieman epäsäännöllisesti. Molemmat vanhemmista osallistuvat tasapuolisesti lapsen asioiden hoitoon. Kysyin onko isän luona samanlaiset säännöt ja rutiinit, johon äiti 4 vastasi ” kyllä pitäisi ainakin. On sovittu, mutta isä joskus luistaa.” Äiti kertoi usein muistuttavansa isää säännöistä ja totesi isällä olevan hieman ADHD-piirteitä, joka selittää osaltaan unohtelun.

Äiti 3 koki, että vastuu perheen arjesta kaatuu yleensä hänen harteilleen.

Pienen painostuksen jälkeen saatan saada mieheltä apua, mutta yleensä siinä vaiheessa on pinna tosi kireällä. Ei sellaisista normaali jutuista jaksaisi aina olla muistuttamassa. Jonkunhan ne on pakko tehdä kuitenkin. Kai ne roolit on jo sit niin juurtuneet paikoilleen, et sitä vaan usein tekee sen enempiä miettimättä. Kyllähän se voimavaroja syö ja paljon, kun kaiken yksin tekee. Oon yrittänyt puhua asiasta, mut riitahan siitä aina tulee. Kyllä mä joskus saan apua siivoomisessa ja ruoanlaitossa, mut kyl se enemmän on sääntö kun poikkeus, et mun harteilla ne hommat on.

6.3.6 Lääkitys

Lapsen lääkitykseen käyttäytymisen vaikuttajana suhtauduttiin hyvin erilailla. Äiti 4 kertoi, että heille on usein ehdotettu lääkitystä lapsen ADHD:n oireiden hoitoon, mutta he ovat kieltäytyneet siitä. Syynä lähinnä se, että mistään ei ole löytynyt tutkittua tietoa lääkkeiden pitkäaikaisvaikutuksista. Äiti kertoi pelkäävänsä, että lapsi voisi saada esimerkiksi sydänkohtauksen myöhemmin juuri tämän lääkityksen vuoksi. Hän sanoi, että

”niin kauan kun on muita keinoja, ne käytetään.” Hän myönsi kuitenkin miettineensä viimeaikoina, pitäisikö lääkitystä kokeilla kaikesta huolimatta. Äiti 3 taas kertoi itse kysyneensä lääkäriltä ennen ADHD-diagnoosia, voisiko lapselle saada lääkitystä. Se järjestyiikin hieman ennen diagnoosin saamista. Äidin mielestä se oli pelastanut heidän lapsensa monelta ikävältä välikohtaukselta, koska sen vaikutus näkyi lapsessa heti rauhoittumisena ja huomattavana aggressiivisuuden ja impulsiivisuuden vähentymisenä. Lapsen kasvaessa on ollut helposti huomattavissa se, milloin lääkkeen vaikutus ei enää riitä. Käytös on palautunut tällöin selvästi entisenlaiseksi, jolloin lääkeannosta on täytynyt nostaa. Muutos lapsen käyttäytymisessä on sen jälkeen muuttunut selvästi paremmaksi.

6.3.7 Tulevaisuuden odotukset

Äidit 3 ja 4 sanoivat, etteivät mieti usein tulevaa, vaan elävät enemmän tässä hetkessä. Äiti 1 sanoi, ettei vaan jaksa murehtia tulevaa, ”tässä mennään”. Äiti 4:n toiveena tulevasta oli, että poika ”pysyisi erossa huumeista ja linnasta”. Äiti 1 taas kertoi miettivänsä melko usein, mitä tulevaisuus toisi tullessaan. Aiemmin tulevaisuudennäkymät eivät olleet niin valoisia kun pojan käytökselle ei saatu selitystä. Nyt kun lapsella on diagnoosi ja lääkitys, tilanne on siltä osin parempi. Silti häntä pelotti ajatus siitä, että mitä jos lapsi ajautuu rikosten ja päihteiden tielle.

Äiti 3 kertoo:

Yritän jo nyt vaikuttaa siihen, kenen kanssa Lauri (peitenimi) liikkuu. Oon huomannu, että väärässä seurassa Lauri lähtee mukaan ”hölmön hommiin” ja sitä en halua. Onneks Lauri itsekin huomaa kenen seurassa sattuu ja tapahtuu. Oon ajatellu kans, et harrastukset vois auttaa tulevaisuutta ajatellen. Siks me yritetäänkin antaa Lauri harrastaa niitä lajeja mistä ite tykkää. Tietty oma esimerkki on tosi tärkeä, vaik ei se mun mielestä pelkästään vaikuta siihen millanen lapsesta tulee.

7 PÄÄTELMÄT

Opinnäytetyöprosessin käynnistäjänä toimi oma lapseni, jolla on ADHD-diagnoosi. Lapsen haastava käyttäytyminen vaikuttaa merkittävästi arjen sujumiseen, jonka vuoksi halusin tutkia millaista arki on muissa samankaltaisissa perheissä. Lasten haastava käyttäytyminen on yhä tavallisempaa monissa lapsiperheissä ja aiheesta käydään nykyään vilkasta keskustelua. Perheiden arjen sujuminen voi kuitenkin helposti jäädä taka-alalle kun usein keskitytään vain lapseen, jolla haastavaa käyttäytymistä esiintyy. Siksi halusin nostaa esiin vanhempien omia tuntemuksia ja kokemuksia elämästä arjessa haastavan lapsen kanssa.

Vanhemmat kuvasivat perheidensä arkea hyvin avoimesti ja monisanaisesti, joka helpotti tutkimuksen etenemistä. Vastauksista nousi selvästi esiin asiat, joita kysymyksillä hain. Lisäksi sain haastattelujen avulla paljon tietoa perheiden arjesta ja lasten käyttäytymisestä, joka syvensi kyselylomakkeiden vastauksia ja nosti perheiden tilanteet konkreettisemmalle tasolle.

Jääskeläinen (2003) tekemän tutkimuksen mukaan nuoret kokivat huolenpidon vanhemmuuden tärkeimmäksi tehtäväksi. Tutkimuksessa olevien erityistä tukea tarvitsevien nuorten ja heidän ikätoveriensa kokemusten suurin ero löytyi vanhempien läsnäolon ja vuorovaikutusherkyyden kokemuksista. Tutkimuksen mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten vanhemmat huolehtivat enemmän lapsistaan ja olivat myös enemmän vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Vanhempien uupuminen näkyi kotona kireänä ilmapiirinä ja vähentyneensä vuorovaikutuksena. Lapset kokivat, että heidän turvallisuudentunnettaan ja oman itseyden kehittymistä tukevat arjen sujuminen, perhe-elämän säännöllisyys sekä vanhempien läsnäolo ja vuorovaikutus. Myös Peltosen (2007) ja Reinikaisen (2006) tutkimuksista nousivat esiin ADHD-lasten vanhempien kokemukset arjen kuormittavuudesta.

7.1 KESKEISET JOHTOPÄÄTÖKSET TULOISTA

Tutkimustehtävinä tässä tutkimuksessa oli, mitkä ovat perheiden arjen selviytymiskeinot, miten vanhempien tehtävät perheessä ovat jakautuneet ja miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy ja miten siihen vastataan. Kysymyslomakkeet ja haastattelut antoivat melko hyvin vastaukset näihin kysymyksiin. Toisaalta arjen selviytymiskeinojen sijaan arjen haasteet nousivat ehkä vielä tärkeämmälle sijalle, koska selviytymiskeinoja ei vanhemmilla välttämättä niin paljoa ollut. Tutkimus siis nosti esiin uuden kysymyksen vanhempien selviytymiskeinojen löytymisestä. Miksi niitä ei ole ja mistä löytyisi apua? Osaavatko vanhemmat sitä pyytää ja kuinka helppoa apua on saada?

Lasten haastava käyttäytyminen näkyi kotona tottelemattomuutena, vastaan väittämisenä, kiroiluna, aggressiivisuutena, yllättävinä mielialojen muutoksina, sisarusten ärsyttämisenä ja määräämisenä, isotteluna, riehumisena, pelleilynä, tavaroiden heittelemisenä, huutamisenä, haukkumisena, ylenmääräisenä huomionhakuisuutena, toisten syytelynä, rauhoittumisen vaikeutena ja ”ihan sama” - mentaliteettina. Lapsen haastava käyttäytyminen vähensi myös perheen sosiaalisia suhteita muihin ihmisiin. Se myös kirsti vanhempien hermoja aiheuttaen usein riitoja niin lapsen kuin vanhempienkin välille. Jatkuvat riidat ja hermostuneisuus puolestaan vaikuttivat puolisoitten väliseen suhteeseen, joka oli toisinaan koetuksella. Myös Peltosen (2007) tutkimus osoittaa, että lapsen ADHD on vaikuttaa merkittävästi perheiden arjen sujumista. Se näkyy vaikeutena mennä kyläilemään, käydä kaupassa sekä suorittaa aivan tavallisia kotiasioita. Reinikaisen (2006) mukaan ADHD-lasten äidit kokivat myös voimattomuutta arjen järjestelyissä ja lapsen käytöksen hallitsemisessa.

Lasten haastavaan käyttäytymiseen vanhemmat vastaavat kielloin, erilaisin rajoituksin ja rangaistuksin. He kokivat asioiden selittämisen lapselle olevan tärkeää, jotta tämä ymmärtää asioiden syy-seuraussuhteen. Perheissä käytetään erilaisia rangaistuksia huonosta käytöksestä. Käytössä ovat muun muassa jäähypenkki, omaan huoneeseen meneminen, pelikielto ja ulosmeno kielto. Myös Jääskeläisen (2003) tutkimuksen tulokset osoittivat, että perheissä käytetään rangaistuksina kotiaresteja, peli- tai TV:n katselukieltoja (Jääskeläinen, 2003). Peltosen (2007) tutkimuksessa nousi myös esiin pelikielto ja jäähypenkki tehokkaina rangaistusmuotoina. Vanhempien johdonmukaisena ja rau-

hallisena oleminen on toisinaan vaikeaa lapsen käyttäytyessä huonosti ja vanhemman väsyessä jatkuvaan kieltämiseen ja tilanteiden kärjistymiseen. Usein vanhempi siis vastaa lapsen haastavaan käyttäytymiseen huutamalla ja menettämällä hermonsä. Yleensä vanhemmat itse tietävät miten ristiriitatilanteissa pitäisi toimia ja opettavat niitä keinoja lapselle, kykenemättä itse toimimaan niiden mukaan. Jos aikuinen menettää malttinsa ja on hyökkäävä tai alistuva, lapsi ei pysty hallitsemaan omia tunteitaan (Cacciatore 2007, 35). Lapsen pitäisi voida luottaa, että aikuinen kestää voimakkaatkin tunteenpurkaukset ja on lapsen puolella siitäkin huolimatta, etteivät hyväksy lapsen käytöstä (Cacciatore 2007, 35).

Samansuuntaisia tuloksia löytyi myös Peltosen opinnäytetyöstä (2007), jossa isät kokivat arjen jatkuvaksi kamppailuksi. Lapsen kanssa oleminen oli isien mukaan jatkuvaa toiminnan ohjaamista, tiettyjen pelisääntöjen luomista ja noudattamista, rutiinien, rytmien ja elämäntavan muutoksia sekä rajojen vetämistä. Reinikaisen (2006) tutkimuksesta kävi ilmi, että ADHD –lasten äitien mielestä johdonmukaisuus ja kurinpito on vaikeaa lapsen ADHD- piirteiden vuoksi. Lisäksi vanhempien välisten yhteisten pelisääntöjen puute aiheuttaa riitoja puolisoitten välillä.

Myös lapselle annettu positiivinen palaute on tärkeää jatkuvien kieltojen ja rangaistusten rinnalle. Vanhempien tulisi muistaa antaa kiitosta ja kehuja onnistumisista ja hyvästä käytöksestä. Lapsen itsetunto kohoaa kun vanhemmat antavat hyvää palautetta (Keltikangas-Järvinen 2001, 134.)

Vastuu jakautuu perheen arjessa niin, että kodinhoidosta huolehtiminen jää usein äidille. Isä osallistuu toisinaan siivoukseen äidin huolehtiessa ruoan valmistuksesta ja pyykin pesusta. Äiti auttaa isää useammin myös lapsen hygieniasta huolehtimisessa. Lasten leikkeihin ja peleihin äiti ja isä osallistuvat melko tasapuolisesti. Myös lapsen kouluun liittyvien tehtävien hoidossa ovat molemmat vanhemmat mukana. Kuntoutukseen, lääkäriin ym. viemisissä äiti näytti olevan aktiivisempi, kun taas lasta koskevissa palaverissa olivat sekä isä että äiti tasapuolisesti läsnä. Myös ristiriitatilanteiden selvittelyssä näytti vastausten perusteella olevan molemmat vanhemmat mukana, vaikka isien osuus tässä olikin hieman suurempi. Molemmat vanhemmat osallistuvat myös lapsen kanssa keskusteluun ja kuuntelemiseen tasapuolisesti kun taas yhteydenpito luokan opettajan kanssa jää enemmän äidin harteille. Myös Jääskeläisen tutkimuksen tuloksista ilmeni,

että äiti on useissa perheissä se, joka vastaa perheen arjen pyörittämisestä. Lapset osallistuivat usein äidin kanssa kodinhoitoon kun taas isän kanssa tehtiin jotain toiminnallisempaa (Jääskeläinen 2003). Peltosen (2007) tutkimuksen tulokset osoittivat, että äidit kantavat vastuun lapsen kasvatuksesta ja hoidosta päivisin isien ollen muina aikoina aktiivinen. Lapsen asioista päättämisessä isät olivat äitien kanssa aktiivisesti mukana. Toisaalta äidit osallistuivat useimmiten lasta koskeviin palavereihin.

Arjen selviytymisessä jaksamisessa vanhemmat kokivat auttavan avio/avopuolison tuen, ystävien/sukulaisten, oman harrastuksen, vertaistuen, perheneuvola käyntien sekä myös omien lapsien. Myös Peltosen (2007) tutkimuksen tuloksista puolison tuki, perheneuvola sekä omat harrastukset nousivat vahvasti esille. Puolison tuki mainittiin myös Reinikaisen (2006) tutkimuksessa ratkaisevan tärkeäksi. Osa vanhemmista koki tarvitsevansa enemmän tukea arjen sujumiselle. Vertaistukea kaivattiin enemmän avun, neuvojen ja tuen muodossa. Myös keskusteluapua kaivattiin väsymyksen ja masennuksen hoitoon. Siivoukseen ja ruoanlaittoon tarvittaisiin myös tukea, koska ne vievät paljon perheen yhteistä aikaa jolloin voisi tehdä jotain muuta mukavaa yhdessä. Myös lasten vahtimiseen kaivattaisiin tukea, jolloin vanhemmalla olisi mahdollisuus omiin harrastuksiin.

Arjen sujumista helpottavia tekijöistä vanhemmat mainitsivat suunnittelun, aikataulutuksen, muistilaput, lapsen kaverit, hyvät ulkoilusäät, sopiva määrä terapiaa, äiti enemmän kotona vähemmän töissä, yhteiset päämäärät, puhuminen lapsen kanssa, asioiden selittäminen, aika, lapsen kasvaminen ja kehittyminen, rangaistus ja palkitsemissysteemi, aikuisen oma rauhallisuus asioita käsiteltäessä, etukäteissopimukset ja sovitut säännöt.

7.2 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja käyttäen. Yksi tutkimuksen arvioinnissa käytettävä käsite on validius, jolla tarkoitetaan valitun tutkimusmenetelmän mahdollisuutta mitata juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. Aina vastaaja ei kuitenkaan ymmärrä kysymystä samoin kuin tutkija on ajatellut, jolloin

niiden alkuperäinen ajatus muuttuu, vaikuttaen näin ollen myös tulosten luotettavuuteen. (Hirsjärvi ym. 2004, 216-217.)

Kvalitatiivinen tutkimus on saanut kritiikkiä sen luotettavuuskriteereiden hämäryydestä. Siihen voi vaikuttaa tosiasia, että kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston analyysivaihetta ei voi erottaa luotettavuuden arvioinnista yhtä hyvin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Näillä erilaisilla menetelmillä on myös erilainen kieli, joka vaikeuttaa vertailua. Laadullinen tutkimus antaa mahdollisuuden kulkea vapaammin aineiston analyysin, tehtyjen tulkintojen ja tutkimustekstin välillä verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen. Luotettavuuden arviointi perustuu eri tavoin näiden menetelmien välillä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijalla ei ole apunaan kuin omat tai toisen tutkijan ennakkoletukset, arkielämän säännöt ja teoreettinen tieto. (Eskola & Suoranta 1998, 209.)

Laadullisen tutkimuksen ajatus on myöntää tutkijan osa tutkimuksen keskeisenä tutkimusvälineenä. Tärkeä luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja sen myötä koko tutkimusprosessi. Usein tutkimusraportti onkin henkilökohtaisempi ja omaa pohdintaa sisältävä kuin kvantitatiivinen tutkimus, missä myös luotettavuus perustuu nimenomaan mittausten luotettavuuteen. (Eskola & Suoranta 1998, 211-212.)

Kyselylomakkeet lähetettiin perheiden kotiin, jonka he täytettyään lähettivät sen takaisin. Jokaisessa vastauslomakkeessa kaikkiin kysymyksiin oli vastattu. Pääosin vastaukset olivat hyvin kerrottuja ja kuvattuja. Vain kahden vastauslomakkeen vastaukset olivat varsin lyhyesti kirjoitettuja, joka vaikeutti asioiden tulkitsemista oikein. Kuten totesin jo aiemmin Hirsjärven (2004) sanoneen, kysymyslomakkeiden kysymykset voi joskus käsitellä myös väärin, joka voi vähentää tutkimuksen luotettavuutta. Aina ei siis voi varmuudella tietää, ovatko vastaajat vastanneet kysymyksiin juuri niin kuin tutkija sen oli ajatellut. Pysin esittämään kysymykset niin, että väärinymmärryksen mahdollisuus on mahdollisimman pieni. Osasta vastauksia saatoin havaita, että kysymykset olisivat voineet olla hieman tarkempia tai ehkä siellä olisi vielä voinut olla muutama tarkentava kysymys lisää. Pidän kuitenkin vastauksia luotettavina, koska kysymyksiin oli vastattu niiden vaatimalla tavalla. Myös asioista monisanaisesti kertominen lisäsi luotettavuuden tuntua, koska näin saatoin havaita, että asioita on todella mietitty ja kerrottu juuri niin kuin ne ovat.

Tämän tutkimuksen haastattelut tehtiin kunkin haastateltavan kotona. Kahdessa haastattelussa läsnä olivat vain tutkija ja haastateltava. Yhdessä haastattelussa kotona oli myös perheen lapsi, joka ei kuitenkaan ollut läsnä itse haastattelutilanteessa. Äiti joutui toisinaan selvittämään lapsen asioita, jotka katkaisivat välillä haastattelun. Se oli jonkinlainen häiriötekijä, mutta en usko sen kuitenkaan vaikuttaneen vastauksiin. Äiti pystyi keskittymään kysymyksiin hyvin ja vastasi niihin monisanaisesti ja kattavasti. Tämä ensimmäinen haastattelu kesti noin kaksi tuntia, toinen tunnin ja kolmas puolitoista tuntia. Haastattelutilanteet olivat tunnelmaltaan leppoisia ja haastateltavat suhtautuivat haastatteluun erittäin myönteisesti, mikä lisäsi myös haastattelujen luotettavuutta. Haastateltavat kertoivat kysymysteni lisäksi muista mieleen tulleista asioista, jotka liittyivät aiheeseen. Haastateltavat saivat näin mahdollisuuden tuoda esiin muitakin tärkeitä kokemuksia asioita. Käytin yhdessä haastattelussa nauhuria ja kahdessa muussa kirjoitin vastaukset lomakkeelle.

Hirsjärven mukaan tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta lisää laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2004. 217). Itse tutkijana pyrin avaamaan tutkimusprosessia vaihe vaiheelta niin, että lukija saa tutkimuksen etenemisestä selvän ja tarkan kuvan. Hirsjärvi (2004) kirjoittaa myös, että tulosten tulkinnassa lukijaa auttavat suorat haastatteluotteet tai muut autenttiset dokumentit (Hirsjärvi ym. 2004. 218). Yhdessä haastattelussa käytössäni oli nauhuri. Haastattelun jälkeen purin tekstin ja kirjoitin sen puhtaaksi sanasanaisesti eli litteroin sen. Käytin tutkimuksen tulosten esittämisessä useita litteroituja kohtia, jotka lisäävät myös tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan arvioida jo tutkimusvaiheen valinnalla. Tulisiko aihe valita niin, että se on ”muodinmukainen” vai ei? Mikä on aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys? Myös tiedonhankintatavat ja tutkimukseen valittujen henkilöiden suostumus osallistumiseen, vaikuttavat tutkimuksen eettisyyteen. Rehellisyys tutkimustyön jokaisessa osavaiheessa tukevat myös eettisyyden periaatteita. Hirsjärven mukaan kaikissa tieteellisissä toimissa tulisi huomioida periaatteet, joissa toisen henkilön tekstiä ei kopioida eikä toisen tutkijan osuutta tulisi vähätellä. Tutkijan ei myöskään pitäisi kopioida itseään ja omia tutkimuksiaan ja tulokset tulisi esittää totuudenmukaisesti. Tutkimuksen raportointi ei myöskään saa olla puutteellista tai harhaanjohtavaa ja myönnetty määrärahat tutkimusta varten tulisi käyttää oikein.

Valitsin aiheen sen kiinnostavuuden ja ajankohtaisuuden vuoksi. Koin, että perheiden tuntemuksia ei ole riittävästi otettu huomioon, joten katsoin tärkeäksi kuunnella myös heitä. Oma adhd- diagnoosin saanut poikani vaikutti kuitenkin eniten aihevalintaani. Sen vuoksi tutkimuksen tuloksiin on osaltaan voinut vaikuttaa läheinen suhteeni aiheeseen, vaikka pyrin olemaan kaikin puolin puolueeton tutkimuksen eri vaiheissa ja noudatin tutkimustyössäni tutkimuseettisiä periaatteita. Uskon oman osuuden aiheeseen tätä tutkimusta tehdessä toimineen positiivisena asiana tuoden mukanaan uusia näkökulmia ja lisänneen motivaatiota sen tekemiseen.

7.3 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyön prosessin sujumiseen vaikutti positiivisesti se, että aihe oli itselleni läheinen ja myös kyselylomakkeisiin ja haastatteluihin osallistuvat henkilöt löytyivät helposti. Aluksi tietoa etsiessä osoittautui hankalaksi se, että hakusanalla haastava käyttäytyminen oli vaikea löytää kirjallisuutta. Vasta kun aihetta alkoi miettiä laajemmin ja eri hakusanoilla, alkoi kirjallisuutta löytyä. Toisaalta perheiden arjen sujumiseen liittyviä kirjoja oli vähän saatavilla. Monissa kirjoissa sivuttiin kyllä tätä aihetta, mutta vain lyhyesti. Siksi lähteitä kertyi paljon, koska jokaisesta löytyi vähän jotain.

Motivaatio tutkimusta kohtaan säilyi koko ajan ja siksi työ eteni vauhdilla eteenpäin. Tiedonhalu vain kasvoi tutkimuksen edetessä. Kyselykaavakkeiden tekeminen, lähettäminen ja takaisin saaminen oli prosessina aivan uutta. Jännitin sen onnistumista ja toisaalta myös vastaajien aktiivisuutta, vaikka tiesin aiheen olevan heillekin tärkeä. Vastausten lukeminen ja käsittely oli antoisaa ja mielekästä, koska vasta silloin alkoi saada kuvan siitä, millaista muissa perheissä arki on. Vastausten pohjalta oli helpompi jatkaa aiheen työstämistä, myös teoriaosuuden kirjoittamista. Sieltä löytyi helposti yhtäläisyyksiä teorian ja vanhempien kokemusten väliltä. Vanhempien kiinnostus aihettani kohtaan tuntui kannustavalta, Tunsin tekeväni jotain tärkeää ja hyödyllistä tutkimusta. Haastattelujen myötä silmäni avautuivat yhä enemmän sille todellisuudelle, josta olin jo kyselykaavakkeiden kautta saanut viitteitä. Sain ikään kuin varmistuksen siitä, miltä vanhemmista tuntuu ja millaista arki voi todellisuudessa olla. Olin tyytyväinen, etten tyytynyt pelkkiin kyselykaavakkeisiin, koska haastattelut antoivat jotain paljon enemmän. Minusta oli myös tärkeää, että vanhemmat saivat halutessaan kertoa ne monet vai-

keatkin asiat, joista ei välttämättä muuten tule puhuttua. Nyt heillä oli siihen mahdollisuus.

Tutkimuksen tekeminen oli itselleni silmiä avaavaa ja tiedonhalua kasvattavaa. Toisaalta oli myös helpottavaa kohdata se tosiasia, että muissakin perheissä eletään hyvin samanlaista arkea kuin meidän perheessämme. Kääntöpuolena tässä kuitenkin on se, että havahduin siihen kuinka kuormittavaa arki voi olla niin monessa perheessä ja nostetaanko sitä todellisuudessa edes esille missään. Osaavatko tai haluavatko vanhemmat kertoa omasta väsymyksestään ja riittämättömyydentunteistaan vai kestävätkö sitä vuodesta toiseen, koska ei nähdä muuta vaihtoehtoa? Pitäisikö vanhemmille olla ”matan kynnyksen paikkoja” enemmän, joissa voisi kertoa ongelmista ja saada apua ajoissa?

Aiheen ollessa minulle hyvin läheinen, oli tärkeää muistaa kuitenkin säilyttää riittävä objektiivisuus ja sen myötä tutkimuksen eettisyys. Jossain kohdin tunsin sen olevan vaikeaa, koska jonkun vanhemman vastaus tuntui olevan niin kaukana omista mielipiteistäni ja kokemuksistani. Tämä oli kuitenkin vain yksittäinen vastaus ja loppujen lopuksi uskon, että tarkastelin tutkimustuloksia riittävän objektiivisesti. Halusin myös ymmärtää tämän vanhemman mielipidettä ja sitä, mitä tämän ajatuksen takana oli. Näin opin näkemään saman ilmiön erilaiset vaikutukset eri perheissä, enkä enää katsonut sitä vain omasta näkökulmasta käsin. Havaitsin hyvin selvästi sen, että tilanteiden kokeminen on täysin riippuvainen vanhemman omasta sen hetkisestä jaksamisesta, miten paljon taakkaa jaksaa juuri sillä hetkellä kantaa.

Aikaisempia tutkimuksia perheen arjen sujumisesta perheessä, jossa on erityishuomiota vaativa lapsi tai nuori, oli vaikeaa löytää. Tutkimukset kohdistuivat enemmänkin lasten ja nuorten kokemuksiin siitä, mitä vanhemmat tekevät heidän kanssaan ja mihin he arjessa osallistuvat sekä perheiden arjesta yleensä, laajemmasta näkökulmasta katsottuna. Kotona tapahtuvaa arjen sujumista vanhempien näkökulmasta ja nimenomaan haastavasti käyttäytyvän lapsen kannalta katsottuna, ei siis ollut helppoa löytää.

Opinnäytetyön prosessi alkoi keväällä 2008, jolloin päädyin valitsemaani aiheeseen. Perheneuvolan vanhempien ryhmän tapaamisten päätyttyä lähetin kaikille tutkimukseen osallistuneille, sekä yhdelle muista yhteyksistä tutuksi tulleelle haastavasti käyttäytyvän

lapsen äidille, kyselykaavakkeet. Vastauksia odotellessa tutustuin kirjallisuuteen, jota tarvitsin aiheeseen syventymisessä ja teoriaosuuden kirjoittamisessa. Sain vastaukset yhtä lukuun ottamatta kolmen viikon sisällä niiden lähettämisestä, jonka jälkeen aloitin niiden tutkimisen ja analysoinnin. Kirjoitin koko prosessin ajan teoriaosuutta, joka eteni melko vauhdikkaasti. Keräsin jatkuvasti lisää tietoa sekä kirjallisuudesta että netistä. Tein kaikki kolme haastattelua loppukesästä 2008 ja kirjoitin niistä saadut tulokset välittömästi ylös. Vertasin vastauksia toisiinsa ja kirjoitin ne kootusti ylös opinnäytetyöni tekstiosuuteen. Sain yhden puuttuvan kyselykaavakkeen takaisin loppukesästä ja lisäsin siitä saadut vastaukset taulukkoon, johon olin koonnut muut vastaukset. Näin sain kirjoitettua tulokset lopulliseen muotoon. Muiden osuuksien ollessa valmiita kirjoitin opinnäytetyöni päätelmät ja tarkistin vielä muiden osuuksien sisällöt. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöni prosessi sujui todella joustavasti ja helposti. Koin saavani työstä paljon irti ja olin tyytyväinen lopputulokseen.

1. Mitkä ovat perheiden arjen selviytymiskeinot?
2. Miten vanhempien tehtävät perheessä ovat jakautuneet?
3. Miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy ja miten siihen vastataan?

Mielestäni sain kahteen tutkimuskysymykseen hyvin vastaukset. Perheiden arjen selviytymiskeinoista en saanut ihan niin kattavaa kuvaa kuin olisin halunnut. Ilmeisesti en osannut esittää riittävästi tarkentavia kysymyksiä juuri kyseiseen aiheeseen. Toisaalta se voi johtua myös siitä, että arjen selviytymiskeinoja ei yksinkertaisesti ole vanhemmilla tai ainakaan niiden olemassaoloa ei osata eritellä. Vanhemmat kertoivat kyllä joistakin toimenpiteistä, kuten esimerkiksi suunnittelu, aikataulutus ja oma rauhallisuus, jotka helpottavat arkea lapsen kanssa. Nämä asiat ovat enemmänkin siis juuri arjen sujumista helpottavia eikä niinkään selviytymiskeinoja. Olisin vielä kaivannut enemmän tietoa niistä selviytymiskeinoista, jotka auttavat vanhempia itseään jaksamaan arjen haasteiden edessä. Kyselylomakkeiden vastauksista selvisi, että oman puolison ja ystävien ja sukulaisen tuki sekä vertaistuki auttavat jaksamaan. Näistä tekijöistä olisi voinut pienen lisäselvityksen jälkeen avautua lisää arjen selviytymiseen liittyviä tekijöitä. Tässä kohdin saatoinkin taas havaita, kuinka vaikeaa on kyselylomakkeen tekeminen ensikertalaiselle. Toisaalta taas olen tyytyväinen kyselylomakkeen antiin, koska sen sisältämät vastaukset sisälsivät niin paljon tutkimukseni kannalta tärkeää tietoa.

Uskon, että valitsemani aineistokeruumuodot sopivat hyvin tämän tyyppiseen tutkimukseen. Kyselykaavakkeen avulla sain hyvin yleistä tietoa perheiden arjen sujumisesta, lapsen käyttäytymisestä ja vanhempien tehtävien jakautumisesta perheessä. Kuten jo edellä mainitsin, kyselykaavakkeen kysymyksiä olisi voinut olla enemmänkin, jolloin olisin ehkä saanut esiin enemmän asioita, joista halusin tietoa. Suurimmaksi osaksi näin olikin, mutta ei ihan kaikilta osin. Haastattelut auttoivat vielä avaamaan lisää näitä kysymyksiä ja antoi vanhemmille mahdollisuuden tuoda haluamansa asiat esille juuri niin kuin ne ovat. Olen varma, että ilman haastatteluita aineisto olisi jäänyt liian suppeaksi enkä olisi saanut täysin realistista kuvaa asiasta. Huomasin, että keskustelujen kautta asiat näyttäytyivät entistäkin konkreettisemmin ja se antoi paljon lisää syvyyttä tutkimuksen tekemiselle.

7.3.1 Omaa pohdintaa perheneuvolan lasten ja vanhempien ryhmän merkityksestä sekä vertaistuen saamisesta

Oman kokemukseni pohjalta perheneuvolan järjestämä ryhmä toimi merkittävänä osana sekä haastavasti käyttäytyvien lasten että heidän vanhempiansa vertaistensa kohtaamisessa. Ryhmän vetäjinä toimi kaksi henkilöä, joista toinen oli erityisopettaja, toiminnallisen ryhmätyön ohjaaja, pätevöityvä psykodraamaohjaaja ja toinen taas koulupsykologi, joka oli parhaillaan ekspressiivisen taideterapian menetelmäkoulutuksessa. Ryhmän tavoitteena oli lasten ilmaisun monipuolistaminen, erilaisten tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun opetteleminen, ryhmässä toimimisen opetteleminen sekä itsetunnon vahvistuminen. Ryhmässä käytettiin psykodraamamenetelmiä sovellettuina lasten tarpeisiin: psykodraamaa, sosiodraamaa, tarinateatteria, roolileikkejä, satuja, kuvia, symboleja, lasten omia tarinoita, musiikkia sekä taideterapeuttisia menetelmiä. Näistä monia käytettiin myös vanhempien ryhmässä.

Lastenryhmä kokoontui 10 kertaa perheneuvolan tiloissa (1 kerta viikossa; 1,5h/kerta). Vanhemmille järjestettiin yhteinen info-ilta ennen ryhmän aloitusta sekä palautekeskustelu ryhmän loputtua. Lisäksi ennen ryhmän alkua oli henkilökohtaiset tapaamiset, joissa oli mukana ryhmän vetäjät, perhe sekä erilaiset sidosryhmät (opettajat, terapeutit). Vanhemmille järjestettiin lasten ryhmän rinnalle vanhemmuuden tueksi ryhmä, joka kokoontui kolme kertaa (3h/kerta) jakson aikana.

Näin vanhemman näkökulmasta katsottuna olisin kuitenkin kaivannut enemmän kuin kolme tapaamiskertaa vanhemmille. Juuri kun vanhemmat olivat oppineet hieman tuntemaan toisiaan ja asioista keskusteltiin avoimemmin, tapaamiset loppuivat. Minusta olisi tärkeää, että tällaisten ryhmien toiminta olisi pidempiaikaista, jolloin siitä saatava hyöty olisi varmasti myös suurempi. Ja vaikka lasten ryhmä loppuisikin, voisi vanhemmille miettiä yhteisiä tapaamisia vaikka parin kuukauden välein. Näin yhteydenpito vanhempien välillä säilyisi edes jollain lailla ja kuulumisten vaihtaminen olisi mahdollista. Usein ryhmän päätyttyä yhteydenpito lakkaa kokonaan ja se vähäinenkin vertaistuki katoaa. Juuri vertaistuki tuntuisi minusta ratkaisevan tärkeältä perheessä, jossa arki on kuormittavaa lapsen haasteellisuuden vuoksi. Usein vain samanlaisessa elämäntilanteessa elävät voivat antaa sen tuen ja avun, jota kyseinen vanhempi tarvitsee. Myös vanhemman huomio siitä, ettei ole yksin ongelmien kanssa, on helpottava ja voimia antava tieto.

Kaikkien ihmisten ei ole helppoa kertoa omista tunteistaan ja perheen sisäisistä asioista vieraille ihmisille. Joskus kertominen voi olla vaikeaa jopa kaikkein lähimmillekin ihmisille. Juuri siitä syystä tällaisen ryhmän jäsenten tutustuminen toisiinsa ja sen avulla luottamuksen saavuttaminen, vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten paljon ryhmä voi saavuttaa. Eri draamamuotojen käyttäminen ja sitä kautta ehkä myös asioiden konkretisoituminen oli yksi keino käydä vaikeita asioita läpi ryhmässä. Joillekin voi olla ylitsepääsemättömän vaikeaa esiintyä tai kertoa omista asioistaan, varsinkin vieraiden ihmisten edessä. Siksi ryhmässä eri harjoitusten tekeminen oli vapaaehtoista. Jokainen sai tuoda juuri ne asiat esiin, mitkä halusivat ja niillä keinoin, mitkä itsestä tuntuivat luontealta. Ketään ei siis pakotettu toimimaan millään tietyllä tavalla, vaan kaikilla oli myös mahdollisuus istua ja kuunnella mitä muut kertovat. Ryhmässä vaikeidenkin asioiden kertominen ja käsittely tuntui minusta luontealta, koska jokainen ryhmään osallistuva ymmärsi mistä puhuu ja miltä lapsen huono käyttäytyminen ja arjessa selviytyminen voi tuntua. Huomasin ryhmän tapaamiskertojen edetessä pystyväni jo kertomaan hyvin henkilökohtaisista asioista ja saavani täyden tuen sekä ryhmän ohjaajilta että muilta vanhemmilta. Erilaisten harjoitusten avulla käsiteltiin paljon omaa vanhemmuutta ja sitä, millaisena vanhempana itseään pitää. Asiaa käytiin läpi myös siltä kantilta, miten vanhemmat olettavat lapsensa näkevän heidät äitinä tai isänä. Siinä saattoi huomata myös vanhemman oman käyttäytymisen vaikutukset lapsen käyttäytymiseen. Vas-

ta asettuessani lapseni rooliin, saatoin huomata miltä jokin tilanne näyttää lapseni silmin.

Uskon tällaisen ryhmän olevan erittäin tärkeä jatkossakin samanlaisten ongelmien kanssa kamppaileville lapsille ja heidän perheilleen. Kehitystarpeet ryhmän toiminnalle ovat mielestäni juuri tapaamiskertojen lisääminen ja sitä kautta muihin perheisiin tutustuminen ja mahdollisesti yhteydenpito myös ryhmän loppumisen jälkeenkin. Kokisin myös, että ryhmään osallistuvilla vanhemmilla voisi olla enemmän mahdollisuutta vaikuttaa ryhmän tapaamiskertojen sisältöön, ja sitä kautta antaa vanhemmille juuri sellaista tukea ja tietoa, jota he kaipaavat. Ryhmä oli sopivan pieni (6 perhettä), joka helpottaa asioista puhumista sekä edesauttaa luottamuksen muodostumista ryhmässä. Tuttu ja pieni porukka mukavan yhdessäolon merkeissä luo parhaat puitteet keskustella vaikeista asioista. Toisaalta on harmi, että vain pieni osa halukkaista pääsee mukaan tällaiseen ryhmään. Kyseinen ryhmä toteutettiin vasta toista kertaa, mutta lisää oli kyllä suunnitteilla. Toivon todella, että ryhmän toiminta vakiintuu ja mahdollisimman monet perheet pääsevät siihen mukaan.

Vertaistukea ei todellakaan ole aina helppo löytää. Tietoa todennäköisesti löytyy jos osaa etsiä sitä oikeasta paikasta tai kysyä oikeilta henkilöiltä, mutta onko vertaistukea saatavilla riittävästi ja kaikille niille, jotka sitä kokevat tarvitsevansa? Mistä esimerkiksi löytyy vertaistukea haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmille? ADHD-lasten vanhemmille löytyy tukea ADHD-liitosta. Se järjestää vertaistuki-iltoja, johon sekä ADHD-lasten vanhemmat että itse ADHD:n omaavat ovat tervetulleita. Niitä järjestetään noin kerran kuussa ja kestävät noin kolme tuntia kerrallaan. Liitto järjestää myös sopeutumisvalmennuskursseja ADHD-lapsille sekä heidän perheilleen. ADHD-liitto toimii siis merkittävässä osassa ADHD-perheiden jaksamisen tukemisessa. Mutta jos lapsella ei ole kyseistä diagnoosia, mistä löytyy heille apua? Minusta perheneuvola voisi olla hyvä vertaistuen järjestävä taho, koska usein juuri siellä asioivat ne perheet, jotka kaipaavat tukea ja vinkkejä arjen sujumisen helpottamiseksi. Itse koen, että jos jo tutuksi tulleesta paikasta löytyisi myös tällainen palvelu, jossa järjestettäisiin säännöllisesti vertaistuki-iltoja, olisi sinne helpompi mennäkin. Usein kontakteja eri asiantuntijoihin ja eri toimistoihin ym. on kertynyt vuosien varrella useita kymmeniä, jolloin vanhempien osallistumista esim. juuri vertaistuen saamiseen tutussa paikassa madaltaa kynnystä osallistua siihen. Uskoisin, että perheneuvola on yleensä se paikka, jossa vertaistuen tarve myös

nousee esille, jolloin asiaan voitaisiin löytää heti ratkaisu ja ohjata vanhemmat saman katon alla tapahtuvaan muiden perheiden tapaamiseen.

Jatkotutkimusehdotukset

Jatkotutkimusehdotuksenani on tutkia lisää perheiden arjen selviytymiskeinoja ja lähinnä niiden löytämistä perheissä, joissa on haastavasti käyttäytyvä lapsi. Miten perheet voisivat löytää ne keinot, joilla helpotettaisiin arjen eteen tuomia haasteita. Tuovatko perheet ylipäänsä tarpeeksi esille sitä, miten kuormittavaa arki on ja kuinka vähissä omat voimat ovat? Jatkotutkimusehdotuksena olisi myös se, miten lapsen haastava käytös on vaikuttanut vanhempien väliseen suhteeseen pitemmällä aikavälillä. Onko se yhdistänyt vai erottanut puolisoita toisistaan? Miten puoliset voisivat tukea toisiaan ja näin ylläpitää ja huolehtia suhteestaan? Kiinnostävätkö puoliset siihen edes huomiota vai polkeeko kuluttava ja raskas arki sen alleen? Toisaalta kiinnostaisi myös tietää eronneiden vanhempien kokemuksista huolehtia haastavasti käyttäytyvästä lapsesta vuorotellen sekä isän että äidin luona. Millaisia haasteita se tuo esiin ja miten vanhemmat selviävät niistä? Entä miten lapsi kokee jatkuvat muutokset elämässään? Onko elämä erilaista eri vanhemman luona ja miten siitä selvitään?

LÄHTEET

- Ahola, T. & Hirvihuhta, H. 2000. Vääryydestä vastuuseen. Miten ohjata lapset ja nuoret ottamaan vastuu teoistaan? Helsinki: Opetushallitus.
- A. Jean Ayres. 2008. Aistimusten aallokossa. Sensorisen integraation häiriö ja terapia. Juva: PS-kustannus.
- Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.
- Cacciatore, R. 2007. Aggression portaat. Opetusmateriaali kouluille. Opetushallitus.
- Campbell, R. 1998. Rakkaudesta riiviöön. Miten kohtaan lapseni kiukun? Hämeenlinna: Perus Sanoma Oy.
- Dolto, F. 2002. Lapsuuden taitekohdat. Helsinki: Eveil-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino.
- Eskola, K. 2001. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola J.& Valli R.(Toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Gordon, T. Toimiva perhe. 2004. Helsinki: LK-kirjat.
- Greene, R. W. 2005. Tulistuva lapsi. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Hakala, J. 2004. Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Tampere: Gaudeamus.
- Heikkilä, M. & Luumi, P. 2003. Rakasta lasta- Suojele lapsuutta. Jyväskylä: LK-kirjat.
- Helenius, E., Rautava, M. & Tuovinen, R. 1998. Eväitä elämään. Keinoja nuorten elämäntaitojen vahvistamiseksi. Porvoo: WSOY.
- Hermanson, E. & Martsola, R. 2006. (Toim.) Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja Kirjoita. 10 p., osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Tampere: Pilot-kustannus Oy.
- Jääskeläinen, E. 2003. Vanhemmuus erityistä tukea tarvitsevan nuoren ja ikätoverin arjessa. Pro gradu- tutkielma. Erityispedagogiikan laitos. Jyväskylän yliopisto.

- Keltikangas-Järvinen, L. 2001. Tunne itsesi, suomalainen. Juva: WSOY.
- Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.
- Macmillan, B. 2006. Miksi pojat ovat poikia ja miten kehittää heidän parhaita puoliaan. Helsinki: WSOY.
- Michelsson, K., Saresma, U., Valkama, K. & Virtanen, P. 2000. MBD ja ADHD diagnosointi, kuntoutus ja sopeutuminen. Opetus 2000-sarja. Juva: PS-kustannus.
- Michelsson, K. 2002. AD/HD ja siihen liittyvät liitännäisoireet. Helsinki: Suomen Lastenhoitoyhdistys ADHD-keskus.
- Michelsson, K., Miettinen, K., Saresma, U. & Virtanen, P. 2003. AD/HD nuorilla ja aikuisilla. Opetus 2000-sarja. Juva: PS-kustannus.
- Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Opetus 2000-sarja. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: LK-kirjat.
- Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksu & murkku. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja.
- Peltonen, M-L. 2007. PERIKS EI ANNETA, VAIKKA VAIKEETA SE ON. Alle kouluikäisen ADHD-lapsen kanssa arjessa eläminen isän näkökulmasta. Opinnäytetyö. Mikkelin ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
- Pulkkinen L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-kustannus.
- Reinikainen, K. 2006. ADHD-lasten äitien kokemuksia arjessa selviytymisestä. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö, diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma.
- Repo, A. Haastava käyttäytyminen ja sen taustaa. Viitattu 27.7.2008. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. http://www.kvtl.fi/tiedostot/haastava_kayttaytyminen.ppt.
- Riikola, T. 2008. Lasten ja nuorten tarkkaavuus- ja yliaktiivisuushäiriön eli ADHD:n hoito, potilasversio. Viitattu 27.7.2008. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=khp00071
- Rönkä, A. & Kinnunen, U. 2002. (Toim.). Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: PS-kustannus.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A.. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Viitattu 9.8.2008. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Ylläpitäjä ja tuottaja. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>.
- Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. 1999. (Toim.) Ulos umpikujasta. Porvoo: WSOY.
- Syrjälä, J. 2005. (Toim.). Vahva vanhemmuus – Paras tuki nuoren kasvuun. Helsinki: VL- markkinointi Oy.
- Tahkokallio, K. 2003. Mitä tehdä levottomille lapsille. Helsinki: WSOY.
- Tainio, V-M. 2001. Lasten ja nuorten mielenterveys. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Tasola, S. & Lajunen, K. 1997. Vanhempana vahvemmaksi. Vanhempien valmennusohjelma. Jyväskylä.
- Tekijänoikeus. 2008. Wikipedian www-sivut. Haastava käytös. Viitattu 25.7.2008. http://fi.wikipedia.org/wiki/Haastava_k%C3%A4yt%C3%B6s#Kiinnipitotilanteet#Kiinnipitotilanteet, tekijänoikeus. Sivut päivitetty 23.5.2008, tekijänoikeus.
- Vehkaperä, M. 2002. Joensuun yliopisto. Laadullinen tutkimus. Viitattu 10.8.2008. Jyväskylän yliopisto, taloustieteiden tiedekunta. http://www.jyu.fi/economics/ecampus/documents/vehkaperä_laadullinen_021003.ppt
- Viljamaa, J. 2008. Perimästä paha pyristellä. Keskisuomalainen. 18.8.2008.
- Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Toim. J. Virkki. WSOY.
- Yli-Luoma, P. 2001. Ohjeita opinnäytetyön tekemiseen. IMDL Oy Ltd. Sipoo.

LIITTEET

LIITE 1.

KYSELYLOMAKE

1 TAUSTATIEDOT

Haastateltavan sukupuoli: nainen ____ mies ____

Siviilisääty: _____

Lapsen ikä: ____ vuotta

Sisarusten lukumäärä: _____

Onko lapsella ADHD-/ muu diagnoosi?: ADHD-diagnoosi: kyllä ____ ei ____
jokin muu diagnoosi: _____

2 PERHEEN ARKEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

1. Alleviivaa listasta perheenne arkea parhaiten kuvaavat sanat:

tasapainoinen	toimiva	järjestelmällinen
kaoottinen	sekava	yhdessä toimiva
työntäyteinen rauhallinen	sopuisa	
levoton	äänekäs	vuorovaikutuksellinen
hyvin organisoitu	organisoimaton	toisen huomioiva
riitaisa	hiljainen	rakastava
kunnioittava	vähän kommunikoiva	

2. Alleviivaa lastanne parhaiten kuvaavat sanat:

vaativa	vähään tyytyvä	vilkas
sosiaalinen	epäsosiaalinen	tarvitsee paljon aikuisen tu- kea
rauhallinen	auttavainen	ei keksi yleensä itse tekemis- tä

puheliass	hiljainen	vähän kavereita
hyväntuulinen	masentunut	huomionhakuinen
aggressiivinen	hajamielinen	levollinen
mielikuvitusrikas	levoton	idearikas
kiltti	kärsimätön	paljon kavereita
omatoiminen	viihtyy hyvin yksin	

3. Millaiset tekijät aiheuttavat haasteita perheenne arjen sujumiselle?

4. Mitkä olet kokenut arjen sujumista helpottaviksi tekijöiksi?

5. Miten lapsen haastava käyttäytyminen näkyy kotona?

6. Millaisia haasteita lapsi asettaa sinulle vanhempana?

3 TEHTÄVIEN JAKAUTUMINEN ARJESSA

1. Miten tehtävät jakautuvat arjessanne?

Merkitse kirjaimella kuka/ketkä huolehtivat kyseisestä tehtävästä:

äiti= **Ä**, isä= **I**, lapsi itse = **L**, sisarukset = **S**, joku muu= **M**, kuka?

kodinhoidosta huolehtiminen:

siivoaminen =

ruoan valmistus =

pyykinpesu =

hygieniasta huolehtiminen: suihkussa käyminen =

hampaiden pesu =

vaatteiden valinta =

vaatteiden pukeminen =

lapsen kanssa oleminen:

leikkiminen =

pelailu (lautapelit, tietokonepelit ym.) =

yhdessä harrastaminen (jalkapallo, pyöräily ym.) =

lapsen mahdollisiin harrastuksiin/ kavereille kuljettaminen =

lapsen koulutehtävissä auttaminen =

lapsen mahdolliseen kuntoutukseen/lääkäriin menoon osallistuminen =

lapsen asioita koskevat palaverit osallistuminen =

Ristiriitatilanteiden selvittäminen =

Lapsen kanssa päivittäin keskusteleminen ja kuunteleminen =

Yhteydenpito luokan opettajan kanssa =

2. Kuka perheessänne on useimmiten saatavilla/läsnä kotona?

äiti: _____

isä: _____

sisarukset: _____

isovanhemmat?: _____

joku muu: _____

3. Kenen puoleen lapsi yleensä ensimmäiseksi kääntyy kotona tarvitessaan apua/tukea?

äiti: _____

isä: _____

sisarukset: _____

isovanhemmat?: _____

joku muu: _____

4. Jääkö sinulle yleensä aikaa omille harrastuksillesi ja ystäville?

kyllä: _____

ei: _____

n. _____h/vko

5. Haluaisitko saada enemmän aikaa itsellesi?

kyllä: _____

ei: _____

Jos vastasit kyllä, mihin haluaisit käyttää aikaasi? _____

6. Mitkä tekijät auttavat sinua jaksamaan arjen haasteissa (alleviivaa soveltuvimmat vastaukset)?

Avio-/ avopuolison tuki
taistuki

Ystävät/sukulaiset

Oma harrastus

Ver-

Tukipalvelut, mitkä?

Jokin muu, mikä?

7. Koetko tarvitsevasi enemmän tukea arjen sujumiseen?

kyllä

en

millaista tukea tarvitset?

8. Muita mieleesi tulevia asioita, joista haluat kertoa?

Kiitos kyselyyn vastaamisesta!

Palauta kyselylomake kyselylomakkeen mukana tulevassa vastauskuoressa 31.5.2008 mennessä (postimaksu maksettu). Haastattelen mielelläni muutamaa kyselykaavakkeen täyttäneitä vanhempaa. Voit ilmoittaa alla halukkuutesi haastatteluun osallistumisesta niin otan sinuun yhteyttä.

.

Suostun siihen, että minua haastatellaan:

ei: _____ kyllä: _____

Puhelinnumerosi: _____

Sähköpostisi: _____ @ _____

LIITE 2.

TARKENTAVIA KYSYMYKSIÄ OPINNÄYTETYÖN KYSELYLOMAKKEEN TUEKSI

1. Milloin lapsenne sai ADHD-diagnoosin?
2. Onko diagnoosista ollut hyötyä/haittaa? Miten?
3. Suhtauduttiinko lapsen diagnoosin jälkeen eri tavalla esim. koulussa tai kaveripiirissä?
Miten lapsi itse suhtautui asiaan?
4. Näkyikö lapsen ADHD jo tämän ollessa pieni? Miten?
5. Onko lapsen haastava käytös muuttunut jotenkin vuosien varrella? Jos niin miten?
(Onko jotain jäänyt pois ja tilalle tullut uusia haasteita?)
6. Onko lapsellanne käytössä lääkitystä?

Jos ei niin onko teille tarjottu tätä mahdollisuutta?

Jos ette ole halunneet lääkitystä lapsellenne, miksi?
7. Mitkä asiat rasittavat eniten arkeanne?
8. Kerroit, että päivärytmin muutokset vaikuttavat lapsen käytökseen. Miten lapsenne reagoi muutoksiin?
9. Onko isän luona samat säännöt ja rutiinit?

10. Kerroit lapsellanne olevan vähän kavereita. Uskotko sen vaikuttavan teidän arjen sujumiseen? Miten?
11. Viihtyykö lapsenne paremmin yksin vai kaipaisiko hän enemmän leikkikavereita?
12. Millaisia leikkejä lapsenne yleensä leikkii/pelaa?
13. Keksiikö hän helposti itse tekemisensä vai pyytääkö aikuista avuksi?
14. Missä asioissa lapsenne erityisesti tarvitsee aikuisen tukea?
15. Miten reagoit lapsen huonoon käytökseen?
16. Millaisia rangaistuksia teillä käytetään? Entä palkkioita?
17. Pystytkö pitämään sovituista säännöistä johdonmukaisesti kiinni? Kokeileeko lapsi usein rajoja?
18. Käykö lapsenne terapiassa/kuntoutuksessa? Jos käy niin millaisessa?
19. Mietitkö usein lapsen tulevaisuutta ja sen tuomia mahdollisuuksia/haasteita? Ovatko ajatukset siitä positiivisia?
20. Muistutatko lasta hyvästä käytöksestä esim. kun lähdette kauppaan ym.? Auttaako se?
21. Onko sinulla jotain keinoa, jolla pystyt hillitsemään itsesi tällaisessa tilanteessa?

22. Pystytkö ennakoimaan ja ehkä sillä tavoin vähentämään lapsen ”raivareita” tai muuta hankalaa tilannetta? Oletko sinä se, joka joustaa jotta riitaa ei synny?

23. Mitä muuta haluaisit vielä kertoa?

LIITE 3.

TARKENTAVIA KYSYMYKSIÄ OPINNÄYTETYÖN KYSELYLOMAKKEEN TUEKSI

1. Milloin lapsenne sai ADHD-diagnoosin?
2. Onko diagnoosista ollut hyötyä/haittaa? Miten?
3. Suhtauduttiinko lapsen diagnoosin jälkeen eri tavalla esim. koulussa tai kaveripiirissä?
Miten lapsi itse suhtautui asiaan?
4. Näkyikö lapsen ADHD jo tämän ollessa pieni? Miten?
5. Onko lapsen haastava käytös muuttunut jotenkin vuosien varrella? Jos niin miten?
(Onko jotain jäänyt pois ja tilalle tullut uusia haasteita?)
6. Kerroit, että päivärytmin muutokset vaikuttavat lapsen käytökseen. Miten lapsenne reagoi muutoksiin?
8. Onko lapsellanne käytössä lääkitystä?

Jos ei niin onko teille tarjottu tätä mahdollisuutta?

Jos ette ole halunneet lääkitystä lapsellenne, miksi?
9. Mitkä asiat rasittavat eniten arkeanne?

10. Kuinka paljon kavereiden saatavuus vaikuttaa arjen sujumiseen?
11. Viihtyykö lapsenne paremmin yksin vai kaipaisiko hän enemmän leikkikavereita?
12. Millaisia leikkejä lapsenne yleensä leikkii/pelaa?
13. Keksiikö hän helposti itse tekemisensä vai pyytääkö aikuista avuksi?
14. Missä asioissa lapsenne erityisesti tarvitsee aikuisen tukea?
15. Miten reagoit lapsen huonoon käytökseen?
16. Millaisia rangaistuksia teillä käytetään? Entä palkkioita?
17. Pystytkö pitämään sovituista säännöistä johdonmukaisesti kiinni? Kokeileeko lapsi usein rajoja?
18. Käykö lapsenne terapiassa/kuntoutuksessa? Jos käy niin millaisessa?
19. Mietitkö usein lapsen tulevaisuutta ja sen tuomia mahdollisuuksia/haasteita? Ovatko ajatukset siitä positiivisia?
20. Muistutatko lasta hyvästä käytöksestä esim. kun lähdette kauppaan ym.? Auttaako se?
21. Pystytkö ennakoimaan ja ehkä sillä tavoin vähentämään lapsen ”raivareita” tai muuta hankalaa tilannetta? Oletko sinä se, joka joustaa jotta riitaa ei synny?

22. Kokeileeko lapsi jompaakumpaa vanhempaa rajojen noudattamisessa? Antaako toinen helpommin periksi vai onko teillä yhteiset pelisäännöt joita noudatetaan?

23. Koetko, että vastuu jakautuu perheessänne tasapuolisesti teidän vanhempien välillä?

24. Mitä muuta haluaisit vielä kertoa?

LIITE 4

TARKENTAVIA KYSYMYKSIÄ OPINNÄYTETYÖN KYSELYLOMAKKEEN TUEKSI

1. Milloin lapsenne sai Juveniili Dermatomyosiitti-diagnoosin?
2. Miten se vaikutti sinuun vanhempana? Entä muihin perheenjäseniin?
3. Millaisia oireita kyseinen diagnoosi aiheuttaa?
4. Johtuuko lapsen haastava käytös tästä diagnoosista?
5. Mitkä asiat rasittavat eniten arkeanne? Mainitsit terapioiden ja yleensäkin lähtemisen olevan hankalaa sekä myös haasteelliset tehtävät ”ärsyttävät”. Kuinka paljon nämä tekijät vaikuttavat arjen sujumiseen?
6. Koetko voivasi vanhempana vaikuttaa riittävästi lapsenne terapiaihin ja muuhun kuntoutukseen?
7. Millaista terapiaa/kuntoutusta lapsenne saa?
8. Koetko, että vastuu jakautuu perheessänne tasapuolisesti teidän vanhempien välillä?

9. Miten lapsesta aiheutuneet ristiriidat vaikuttavat parisuhteeseen?
10. Onko perheessänne tarkat päivärutiinit joita noudatetaan? Kuinka tärkeää se mielestäsi on?
11. Kerroit haluavasi enemmän aikaa itsellesi. Kuinka tärkeänä pidät sitä? Uskotko, että voisit saada mahdollisuuden esim. opiskeluun josta kerroit?
12. Missä asioissa lapsenne erityisesti tarvitsee aikuisen tukea?
13. Miten lapsen huonoon käytökseen reagoidaan teillä?
14. Millaisia rangaistuksia teillä käytetään? Entä palkkioita?
15. Mietitkö usein lapsen tulevaisuutta ja sen tuomia mahdollisuuksia/haasteita? Ovatko ajatukset siitä positiivisia?
16. Mitä teet kun pinna palaa? Kykenetkö pysymään rauhallisena ja johdonmukaisena?
17. Pystytkö ennakoimaan ja ehkä sillä tavoin vähentämään lapsen ”raivareita” tai muuta hankalaa tilannetta? Oletko sinä se, joka joustaa jotta riitaa ei synny?
18. Mitä muuta haluaisit kertoa?